LÄÄNE MAAKONNA TEENINDUSKESKUSED

Maakonna arengustrateegiaga soovitakse määratleda ära keskuste tasandid 2020. aastaks. Uue maakonnaplaneeringu koostamisel peetakse silmas kaugemat tulevikku, ehk perioodi kuni 2030+. Tehtud analüüsi kohaselt ei ole Lääne maakonnas ette näha, et määratletud teeninduskeskuse tasandi tüüp ajavahemikus 2020-2040 mõnes *tabelis 1* nimetatud teeninduskeskuses muutuks.

Tabel 1

Rahvastiku-muutus asula/aasta	1959 elanike arv	2000 elanike arv	2011 elanike arv	2020 elanike arv	2030 elanike arv	2040 elanike arv
LIHULA + tagamaa	6978	4787	3766	3509	3252	2994
TAEBLA + tagamaa	1731	2923	2276	2213	2155	2104
KULLAMAA + tagamaa	1934	1477	1127	1035	938	845
VIRTSU + tagamaa	2367	1786	1371	1239	1110	1026
KÕMSI + tagamaa	1758	1036	835	763	691	618
MARTNA + tagamaa	1499	821	634	586	539	489
PÜRKSI + tagamaa	1435	674	606	558	510	461
LINNAMÄE + tagamaa	1432	1068	896	839	782	726
PANGA + tagamaa	1269	792	696	680	664	649
RISTI + tagamaa	1257	930	814	760	705	672
PALIVERE + tagamaa	619	1128	820	802	784	766
HULLO + tagamaa	797	254	231	214	197	180
NÕVA + tagamaa	590	501	350	310	264	227

TTP – tugi-toimepiirkond või III tasandi teeninduskeskus
II TTK – II tasandi teeninduskeskus
I TTK – I tasandi teeninduskeskus
PK – paikkonna (kandi) keskus

Teeninduskeskuste tasandid on määratud koostatava maakonnaplaneeringu sotsiaalse taristu kavandamise soovitusi järgides. Keskusest parema ülevaate saamiseks on koostatud keskuste kirjeldused (lisatud) ehk nn passid. Sarnased passid koostati omal ajal ka Lääne maakonna teemaplaneeringus „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2008-2015“ käsitletud kantide kohta. Teeninduskeskuse passi on koondatud valdavalt statistika ametist pärinevad erinevad rahvaloenduse andmed jms olulisemad keskust iseloomustavad arvandmed, mis koondatuna võimaldavad keskust paremini analüüsida.

Tuleviku teeninduskeskuste kavandamisel uues maakonnaplaneeringus üritatakse võimalikult palju vältida olemasolevate omavalitsuste ja nende tänaste keskuste mõjusid. Teadaolevalt võivad seoses mistahes kujul omavalitsuste reformiga muutuda nii omavalitsuste piirid kui ka valla keskused, seepärast on lähtutud keskuste kavandamisel olukorrast, kus keskuses ei asu vallavalitsust. Pikemas perspektiivis on oluline, et keskus jääks püsima ka pärast seal praegu asuva vallavalitsuse kadumist.

Teeninduskeskuste tasanditeks jaotamine on maakonnaplaneeringus esmase tähtsusega, sest sellest sõltub keskuste sisu planeerimine (tööstusalad, sotsiaalne ja tehniline taristu jms) ja ühistranspordi kavandamine keskuste vahel, st et seda saaks teha paralleelselt keskustesse teenuste ja taristu kavandamisega. Ühistranspordi kavandamisel on olulised mitte ainult teeninduskeskusteks määratud paikkonnakeskused vaid ka kõik teised paikkonnakeskused, kus muid teenuseid maakonnaplaneeringuga ei analüüsita, sest maakonnaplaneeringu maht seda lihtsalt ei võimalda.

Kõige olulisemaks tingimuseks keskuste kujunemisel on elanike arv keskuses ja tagamaal. Samas ei ole see absoluutne näitaja, sest kui asulas on küll teeninduskeskuseks piisav rahvaarv, kuid puuduvad muud teeninduskeskuse tunnused (tagamaa, töökohad, sotsiaalne taristu, teenuste pakkumine naaberasulatele, paikkondadele vms), siis see asula teeninduskeskuseks ei kvalifitseeru.

Keskuste tagamaad on teeninduskeskuste määratlemise ettepanekus pisut üle paisutatud. Arvestatud on koolide võimalikke teeninduspiirkondi olukorras, kus õpilased käivad koolis elukohale lähimas koolis. Tegelikkuses ei ole see alati nii, sest lapsevanematel on õigus kooli valida ning ka omavalitsustel on õpilastranspordi korraldamise kaudu võimalik teatud piirkonna osas kooli valikut mõjutada. Maakonnaplaneeringu sotsiaalse taristu kavandamise metoodikat koostades peeti keskuse tagamaana silmas pigem keskuse lähitagamaad (kanti või kanti koos naaberkantidega, mille elanikud konkreetsest keskusest enamikke teenuseid tarbivad), sest enamikke teenuseid ei pakuta keskuses koolide teeninduspiirkondade järgi. Kui keskus koos lähitagamaaga jääb aga rahvaarvult enam-vähem sama teeninduskeskuse tasemele, mis välja pakutud tagamaa korral, siis võib lugeda teeninduskeskuse tasandi määratluse reaalseks. Seega ei saa päris üks-ühele võtta, et keskuse, mis on täna vallakeskus, tagamaa ongi vald tervikuna.

Keskuste määratlemisel on kasutatud rahvaloenduste andmeid. Rahvastikuregistri andmed ei ole rahvaloenduse andmetega võrreldavad, sest rahvaloendus loeb tegelikke alalisi elanikke, rahvastikuregister aga isikuid, kes on määratlenud oma alalise elukoha, kuid tegelikult võivad elada hoopis mujal.

Keskuste tasandi määramisel olukorras, kus keskuse ja tagamaa rahvaarv jääb kahe tasandi piirile, on arvestatud tasandi määramisel rahvaarvu kasvu või languse jätkuvat trendi. Kõikjale Läänemaale paraku prognoositakse kuni aastani 2040 rahvaarvu langust. Lisaks on arvestatud tagamaa olemasolu ja suurust.

Maakonna piiri üleste seoste kohta on informatsiooni esialgu vähe. On teada, et vastastikused piiriülesed seosed on Lihula – Pärnu suunal, Kullamaa – Märjamaa suunal, kuid naabermaakondade andmete puudumisel ei ole neid teeninduskeskuste kirjeldustes esialgu arvestatud. Näiteks, kui Kullamaa ja Lihula keskuste tagamaa suureneks piiriüleste seoste tõttu, siis suurendaks see küll keskusest teenust tarbivate inimeste arvu (mis on positiivne), kuid need mõjud ei ole nii suured, et muutuks teeninduskeskuse tasand. Nõva puhul toimivad piiriülesed seosed vaid ühes suunas, st Tallinna suunas.

Piiriülesed seosed kerkivad esile peamiselt seoses riigigümnaasiumide ja kutsekoolide olemasoluga maakonnas. Paljud gümnaasiumiealised õpilased elavad õpilaskodudes või üüripindadel ja tarbivad teenuseid pea aastaringselt selles keskuses, kus vastav haridusasutus asub. Läänemaa on sellised nn maagümnaasiumid, kuhu tulevad õpilased ka väljastpoolt maakonda, Pürksi ja Kullamaa teeninduskeskustes. Samas, kui lisada keskuse elanike arvule kasvõi kõik nende koolide gümnaasiumiealised õpilased (Kullamaa Keskkool 41 ja Noarootsi Gümnaasium 155), siis rahvaloenduse andmete alusel määratletud teeninduskeskuse tasand ei muutuks. Teenuste kavandamisel nendes keskustes tuleb aga kindlasti arvestada teadmisega, et noorte osakaal teenuste tarbijatena on nendes keskustes tegelikult suurem kui statistilistele andmetele tuginedes eeldada võib.

Teiseks oluliseks näitajaks teeninduskeskuste määratlemisel on töökohtade olemasolu keskuses. Teeninduskeskuste kirjeldustes on välja toodud statistikaameti andmed keskuste lähitagamaa (statistika andmetel „kandi“) tööhõive määra ja kohapealse tööhõive kohta. Enamikes välja valitud teeninduskeskustes on tööhõive määr võrreldes eelmise rahvaloenduse andmetega jäänud stabiilseks või kasvanud. Suurem langus on toimunud ainult Virtsu kandis. Samas on tööhõive määr oluliselt tõusnud Virtsu naaberkandis Kõmsil. Kõmsi jääb aga ühtlasi Virtsu II tasandi keskuse teeninduspiirkonda. Seega kokkuvõttes ei ole tööhõive langus piirkonnas ehk nii järsk kui statistika näitab.

Tööhõivest veel olulisem näitaja teeninduskeskuste kavandamisel on kandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest (st välismaal töötavaid isikuid ei ole statistikaamet selle näitaja juures arvestanud). Maakonnaplaneeringu koostamise juhendmaterjalis ei ole konkreetset kriteeriumit, milline peaks olema teeninduskeskuses kohapeal tööga hõivatute osatähtsus, kuid peetakse oluliseks, et keskuses kohapeal pakutavate töökohtade arv oleks märkimisväärne. Läänemaal välja valitud

teeninduskeskuste ja lähitagamaa (kant) kohapealne tööhõive jääb vahemikku 32,7% - 59,3%, ehk moodustab kõikjal vähemalt 1/3. Iseloomulik on, et Haapsalu toimepiirkonna lähialal ja siirdevööndis olevates keskustes on see % väiksem ja äärelistel aladel suurem. Mis on loogiline, sest linna lähialalt käiaksegi tööl valdavalt linnas. Suurim kohapealne tööhõive Eestis hõivatutest on Virtsus (52,0%), Pürksis (52,4%) ja Vormsi saarel (59,3%) ning tugi-toimepiirkonna keskuses Lihulas (55,4%), mis toimepiirkonna keskusest vaadatuna, on samuti ääreline ala.

Kolmandaks oluliseks tingimuseks teeninduskeskuste määratlemisel on sotsiaalse taristu olemasolu ja sealt pakutavate teenuste vajalikkus keskuses nii praegu kui ka tulevikus. Välja valitud keskuste puhul on miinimumpakett (lasteaed, algkool, esmatarbekauplus, avatud noortekeskus või noortetuba) teenuseid täna enamasti olemas ja eeldatavasti pakutakse neid teenuseid ka tulevikus. Mõnes keskuses puudub avatud noortekeskus või noortetuba, kuid sisult sama teenust noortele vaba aja sisustamiseks siiski pakutakse kas kooli juures, rahvamajas või seltsimajas.

Ainult ühe-kahe loetletud teenuse olemasolu mõnes paikkonnakeskuses, ei tee seda keskust veel teeninduskeskuseks (nt. Metsküla A6 kool). Samuti ei määrata teeninduskeskuseks paikkonnakeskust, kus kool tervikuna on sulgemisohus (nt. A6 kool Vatlas). Sellepärast ongi soovitustes välja pakutud minimaalne nn kohapeal pakutavate teenuste pakett, mis ei tähenda, et maakonnaplaneeringuga ei kavandatagi keskusesse teisi vajalikke teenuseid. Kui keskused on määratletud, algabki sõelale jäänud toime- ja tugi-toimepiirkonna keskuste (Haapsalu ja Lihula) ja 10 teeninduskeskuse ning vähemalt 2 erandolukorras oleva paikkonnakeskuse (Nõva ja Hullo) detailsem analüüs. Maakonnaplaneeringu koostamise käigus võib selliseid erandolukorras olevaid paikkonnakeskusi, mis vajavad teenuste osutamisel erisusi, veel lisanduda.

Lõpptulemusena peab selguma, milliseid teenuseid juurde on vaja, milliseid järele aidata, millised peavad säilima jne, arvestades keskuses ja tagamaal elavate elanike ja erinevate elanikkonna sihtgruppide suurusega. Teenuste pakkumise osas on ju oluline vahe, kas teenuseid tarbib nt. 30 või 70, 300 või 700 elanikku jne. Kõik keskustes olevad ja sinna kavandatavad teenused (ka lisaks miinimumpaketile) on maakonnaplaneeringus olulised, sest eesmärk ongi keskusi tugevdada. Üleplaneerimise vältimiseks tuleb teenuste kavandamisel jääda siiski reaalsuse piiridesse.

Põhikoolide teema on toodud keskuste kirjelduste juures eraldi välja seetõttu, et koolivõrgu analüüs näeb ette teatud koolide sulgemist ja/või koolide põhikooli osade koondumist. Samuti seetõttu, et koolivõrgu optimeerimine on üks põhilisemaid kohti omavalitsuse kulude kokkuhoidmiseks, mille arvelt omakorda saab arendada teisi teenuseid. Punasega on autori visioon (millega arvestamine planeeringus ja maakonnastrateegias ei ole kohustuslik) põhikooliastmete ühendamiseks lähima suurima põhikooliga, juhul kui põhikooliastme püsima jäämine mõnes koolis on kahtluse all. Lähima seetõttu, et see on ühistranspordi korraldamise osas odavaim lahendus. Lisaks on ettepanekus arvestatud ajaloolise liikumissuunaga ja/või liikumissunnaga kõrgema tasandi keskuse või maakonnakeskuse suunal, kuhu eeldatavalt lapsevanemad tööle käivad.

Näiteid:

1. Palivere PK astme liitmine Taebla PK astmega, seetõttu, et kui kunagi uus 700-le õpilasele mõeldud koolihoone Taeblasse ehitati, siis ümberkaudsed põhikoolid jäid algkoolideks. Põhikooliealised (4.-9. Kl) lapsed nii Paliverest kui ka osaliselt Ristilt, Linnamäelt ja isegi Nõvalt, käisid 1970ndate teisel poolel ja 1980ndatel Taebla kooli, kusjuures õpilaste arv kõikide koolide vastavates kooliastmetes oli siis oluliselt suurem kui täna. Taebla põhikool jääb maakonnakeskuse (TPK) ja Taebla aleviku (II TTK) sõidusuunale. Kooliastmete liitmise korral oleks õpilaste koolis käimise ajaline kriteerium (30 min ühistranspordiga) tagatud.
2. Risti PK liitmine Kullamaa PK astmega, seetõttu, et ajal, millal Ristil oli algkool, käisid Risti põhikooli ealised lapsed valdavalt Kullamaa koolis, mõned Taebla koolis, kusjuures õpilaste arv erinevates kooliastmetes oli mõlemas koolis samuti oluliselt suurem kui täna. Kullamaa on Risti suhtes lähim kõrgema tasandi teeninduskeskus. Kooliastmete liitmise korral oleks õpilaste koolis käimise ajaline kriteerium (30 min ühistranspordiga) tagatud.
3. Noarootsi PK liitmine Linnamäe PK astmega (nt. kui riigigümnaasium Noarootsist mujale viiakse), seetõttu, et Oru Kool Linnamäel on suurem kui Noarootsi ja osa Noarootsi valla lapsi tõenäoliselt juba käivad koolis Linnamäel. Sündide arv näitab, et lapsi on kooli teeninduspiirkonnas rohkem, kui tegelikult kohapeal koolis käib. Linnamäe jääb maakonnakeskuse ja Taebla aleviku (II TTK) sõidusuunale. Kooliastmete liitmise korral oleks õpilaste koolis käimise ajaline kriteerium (30 min ühistranspordiga) tagatud.
4. Martna PK liitmine Taebla PK astmega, seetõttu, et Taebla on teeninduskeskusteist lähim, kus asub põhikool. Kool jääb suurele osale Martna valla elanikest maakonnakeskuse (TPK) ja Taebla aleviku (II TTK) sõidusuunale. Kooliastmete liitmise korral oleks õpilaste koolis käimise ajaline kriteerium (30 min ühistranspordiga) tagatud.
5. Nõva kooli liitmine Harju-Risti[1] põhikooliga, sest Harju-Risti kool on lähim põhikool ja koolide liitmise korral oleks õpilaste koolis käimise ajaline kriteerium (30 min ühistranspordiga) tagatud jne.

Maakonnaplaneeringu soovitustes on mõeldud algkooli all nii A3 kui ka A6 tasemega kooli. Tulevaste omavalitsuste otsustada jääb, millise tasemega kooli mingis keskuses üleval pidada. Loomulikult peab see otsus lähtuma lisaks majanduslikest kaalutlustest ka piirkonna laste arvust. A3 kooliaste peaks välja valitud teeninduskeskustes prognooside kohaselt säilima kõikjal. A6 kooliastme lapsed on piisavalt iseseisvad, et sõita ühistranspordiga ka kuni 20 km eemal asuvasse suuremasse kooli. Põhikooliealised lapsed vajavad enam sotsialiseerumist, mistõttu võiksid põhikooli klassid olla suuremad kui algkoolis. Teisest küljest on põhikoolide koondumine oluline hariduse kvaliteeti silmas pidades. Põhikooli astmes on palju erinevaid ainetunde, mis vajavad vastava kitsa eriala õpetajaid (füüsika, keemia, geograafia jms). Hea ettevalmistusega aineõpetajaid on maakoolidesse keeruline leida, ja et aineõpetajad ei peaks kulutama oma teadmiste

[1] Harju-Risti põhikooli õpilaste arvu kohta hetkel andmed puuduvad.

jagamiseks vajalikku aega pidevalt ühest väikesest koolist teise sõitmiseks, on mõistlik, kui põhikoolealised õpilased koonduvad õpetust saama suurematesse koolidesse.

Koolivõrgu analüüsi kahjuks väga pikalt ette prognoosida ei saa, sest see sõltub osaliselt veel sündimata laste arvust. Seetõttu on piirdutud aastaga 2020. Õpilaste arvu prognoosimisel on arvestatud nii täna kooliskäivaid õpilasi, kui ka vahemikus 2004-2012 sündinud lapsi, kes eeldatavalt käivad A3, A6 ja PK kooliastmes 2019/2020 õppeaastal. Sündide põhjal arvestatud laste arvu juures ei ole *tabelis 2* arvestatud rahvastiku, sh ka laste arvu, vähenemisega, mistõttu on eeldatav laste arv koolides 2019/2020 õ/a-l tõenäoliselt mõnevõrra väiksem kui välja pakutud. Keskuste kirjeldustes on koolide tabelites arvestatud ka valdade õpilaste vähenemisega rahvastiku üleüldise vähenemisega (2014-2020) proportsionaalselt.

Õpilaste arv kooliastmetes 2019/2020 õ/a valdade lõikes[2]

Tabel 2

	2019/20 õ/a PK			2019/20 õ/a A6			2019/20 õ/a A3			KOKKU
SÜNNID	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	
Lääne maakonna vallad	163	131	131	138	167	153	134	131	112	1260
Hanila vald	12	10	12	18	15	16	11	15	4	113
Kullamaa vald	13	15	9	7	9	10	7	9	6	85
Lihula vald*	33	24	17	16	33	23	13	18	15	192
sh Lihula vallasisene linn*	20	16	10	13	16	13	8	11	10	117
Lääne-Nigula vald*	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
Martna vald	4	4	4	13	11	10	10	6	7	69
Noarootsi vald	9	12	11	10	8	8	6	5	8	77
Nõva vald	4	2	4	0	2	2	1	2	2	19
Oru vald*	13	7	4	5	10	6	12	7	10	74
Ridala vald	34	30	28	29	43	42	43	29	28	306
Risti vald*	6	4	8	3	5	4	6	14	7	57
Taebla vald*	32	20	31	31	28	28	21	21	22	234
Vormsi vald	3	3	3	6	3	4	4	5	3	34

Lõppkokkuvõttes võrdleme välja kujunenud teeninduskeskusi Lääne maakonna teemaplaneeringus „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2008-2015“ (SI teemaplaneering) käsitletud keskustega.

TTP v III TTK Lihula - linn, linnalähedane kant
II TTK Kullamaa - maaline keskuskant
II TTK Taebla - linnalähedane kant
II TTK Virtsu - maaline keskuskant
I TTK Kõmsi - maaline keskuskant
I TTK Linnamäe - linnalähedane keskuskant
I TTK Martna - maaline keskuskant

[2] Statistikaameti andmed

I TTK Palivere - maaline keskuskant
I TTK Panga (Sinalepa kant) - maaline keskuskant
I TTK Pürksi - maaline keskuskant
I TTK Risti - maaline keskuskant
PK Hullo (Vormsi kant) - ääremaakant (saar)
PK Nõva - maaline keskuskant (maismaasaar)

Enamus juba SI teemaplaneeringus keskustena käsitletud linnaliste ja maaliste keskuskantide, va Taebla ja Nõva, keskused on määratletud ka nn tuleviku teeninduskeskusteks. Neist Lihula, Kullamaa, Virtsu, Linnamäe, Martna, Panga ja Risti keskuseid on SI teemaplaneeringus nimetatud kandikeskusteks, mis jäävad vähemalt planeerimisperioodil teeninduskeskusteks ka piirnevatele kantidele. Teised keskused, on pigem keskusteks oma kandi (uues maakonnaplaneeringus - oma paikkonna) elanikele.

Taebla oli SI teemaplaneeringus määratletud linnalähedase kandina, mitte keskuskandina. Linnade lähiümbruse hulka kuulusid maa-asulad, kus elanike arv oli püsinud stabiilsena ning elanikud käisid valdavalt tööl ja teenuseid tarbimas linnades, isegi kui teenused olid kohapeal olemas. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel on rahvaarv keskuses võrreldes 2000. aasta rahvaloendusega küll oluliselt vähenenud, samas tööga hõivatus pisut suurenenud. Kohapeal tööga hõivatute osakaal on isegi mõnevõrra suurem kui SI teemaplaneeringus linnalähedase keskuskandina määratletud Linnamäe asulas. Omavalitsuste liitumise tulemusena ühinenud omavalitsuste keskuseks jäänud Taebla alevikul on potentsiaali saada edaspidi tugevamaks teeninduskeskuseks, kui ta seda siiani oli. Juhul, kui hetkeolukorras oleks vajadus kantide tüpoloogia kohaselt keskust määratleda, siis Taebla alevik oleks täna pigem linnalise keskuskandi keskuse tüüpi asula.

Nõva oli SI teemaplaneeringus määratletud keskusena kui erandolukorras oleva (maismaasaar) kandi keskus, mis pakub teenust ka naaberkandile Variku. Erandolukorras oleva keskusena (paikkonna keskusena) käsitletakse Nõvat ka uues maakonnaplaneeringus. Rahvaarvu üldist vähesust, järsku langust, jätkuvat rahvaarvu languse trendi, vähest sündivust ja sulgemisohus põhikooli teemaga arvestades, Nõva uue maakonnaplaneeringu metoodika kohaselt teeninduskeskuseks ei kvalifitseeru.

Lisad: Keskuste kirjeldused

LIHULA – TTP (või III –TTK)

Tagamaa 57 asulat:	**Alaküla, Halvati, Kirikuküla, Parivere, Penijõe, Aluste, Kloostri, Elu, Pagasi, Rumba, Võhma, Seira, Kirbla, Launa, Matsalu, Meela, Metsküla, Saastan, Peaaluse, Poanse, Järise, Vagivere, Tuudi, Kunila, Tuhu, Kasari, Keskküla, Laiküla, Voose, Kõmsi, Kõera, Rannaküla, Esivere, Kaseküla, Hanila, Ridase, Kinksi, Karuse, Mõisaküla, Kuke, Ullaste, Salevere, Kause, Kokuta, Mäense, Massu, Nurmsi, Kiska, Vatla, Pajumaa, Nehatu, Rame, Pivarootsi, Lõo, Linnuse, Äila külad ja Virtsu alevik**

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Pärnu)
LIHULA	**36 %**	**50 km**	**59 km**

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatu keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
4787	**3766**	**1497**	**1338**	**50,0%**	**45,0%**	**55,4%**

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		**-31,4**	**-21,3**	**-6,8**	**-7,3**	**-7,9**
Elanike arv	**6978**	**4787**	**3766**	**3509**	**3252**	**2994**

PÕHIKOOL (Lihula)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -5,2 %
A-3 (1.-3. klass)	**65**[3]	**46**	**44**
A-6 (4.-6. klass)	**68**[4]	**72**	**68**
PK (7.-9. klass)	**62**	**74 (71**)**	**70**
KOKKU	**195**	**192**	**182**

* statistikaameti andmed sündide alusel
** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

[3] Koos Tuudi ja Kasari kooliga, ilma Hanila valla koolideta
[4] Koos Tuudi ja Kasari kooliga, ilma Hanila valla koolideta

KULLAMAA – II TTK

Tagamaa 13 asulat:	Kullametsa, Silla, Kalju, Koluvere, Leila, Ubalu, Jõgisoo, Liivi, Mõrdu, Lemmiküla, Üdrumaa, Päri, Kastja külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus Tallinnast
KULLAMAA	25 %	47 km	84 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
1477	1127	341	283	46,0%	45,2%	36,3%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-23,6	-23,7	-8,2	-9,4	-9,9
Elanike arv	1934	1477	1127	1035	938	845

PÕHIKOOL (Kullamaa)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -5,3%
A-3 (1.-3. klass)	30	22	21
A-6 (4.-6. klass)	37	26	25
PK (7.-9. klass)	27	37 (34**)	35
KOKKU	94	85	81

PÕHIKOOL (Kullamaa+Risti)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -5,3%
PK (7.-9. klass)	49	55 (54**)	52

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

TAEBLA – II TTK

Tagamaa 16 asulat:	Kadarpiku, Kedre, Kirimäe, Koela, Leediküla, Nigula, Nihka, Pälli, Tagavere, Turvalepa, Võntküla, Vääna, Allikmaa, Luigu, Vidruka külad, Palivere alevik

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus Tallinnast
TAEBLA	37 %	12 km	89 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
2010	2276	1016	840	52,0%	54,0%	38,3%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		+59,2	-22,1	-2,8	-2,6	-2,4
Elanike arv	1731	2923	2276	2213	2155	2104

PÕHIKOOL (Taebla)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -1,4%
A-3 (1.-3. klass)	57	43	42
A-6 (4.-6. klass)	46	58	57
PK (7.-9. klass)	35	55(53**)	54
KOKKU	138	156	153

PÕHIKOOL (Palivere)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -1,4%
A-3 (1.-3. klass)	22	21	21
A-6 (4.-6. klass)	26	29	28
PK (7.-9. klass)	27	28 (20**)	28
KOKKU	75	78	77

PÕHIKOOL (Palivere+Taebla+Martna)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -1,4%
PK (7.-9. klass)	81	95 (83**)	94

* statistikaameti andmed sündide alusel (sündide andmed on valdade kaupa, seetõttu on õpilaste arv jaotatud koolide vahel 1/3 Palivere ja 2/3 Taebla, nii nagu see suhe täna ligikaudu on)

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

VIRTSU - II TTK

Tagamaa 28 asulat:	**Voose, Kõmsi, Kõera, Rannaküla, Esivere, Kaseküla, Hanila, Ridase, Kinksi, Karuse, Mõisaküla, Kuke, Ullaste, Salevere, Kause, Kokuta, Mäense, Massu, Nurmsi, Kiska, Vatla, Pajumaa, Nehatu, Rame, Pivarootsi, Lõo, Linnuse, Äila külad**

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus tugi-toimepiirkonna keskusest (Lihula)	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Pärnu)
VIRTSU	**39 %**	**23 km**	**73 km**	**72 km**

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
1786	**1371**	**750**	**539**	**50,0%**	**41,3%**	**52,0%**

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		**-24,6**	**-23,2**	**-9,6**	**-10,4**	**-7,6**
Elanike arv	**2367**	**1786**	**1371**	**1239**	**1110**	**1026**

PÕHIKOOL (Virtsu)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -6,2%
A-3 (1.-3. klass)	**21**	**15**	**14**
A-6 (4.-6. klass)	**13**	**25**	**23**
PK (7.-9. klass)	**36**	**34(30**)**	**32**
KOKKU	**70**	**74**	**69**

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

KÕMSI - I TTK

Tagamaa 27 asulat:	Voose, Kõera, Rannaküla, Esivere, Kaseküla, Hanila, Ridase, Kinksi, Karuse, Mõisaküla, Kuke, Ullaste, Salevere, Kause, Kokuta, Mäense, Massu, Nurmsi, Kiska, Vatla, Pajumaa, Nehatu, Rame, Pivarootsi, Lõo, Linnuse, Äila külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus tugi-toimepiirkonna keskusest (Lihula)	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Pärnu)
KÕMSI	16 %	14 km	65 km	65 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
1036	832	159	135	38%	44%	47,5%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-41,1	-19,4	-8,7	-9,4	-10,6
Elanike arv	1758	1036	835	763	691	618

6-KL KOOL (Kõmsi)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020	el arvu vähenemine 2014-2020 -6,2%
A-3 (1.-3. klass)	11	10	9
A-6 (4.-6. klass)	12	16	15
KOKKU	23	26	24

6-KL KOOL (Vatla)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -6,2%
A-3 (1.-3. klass)	4	5	5
A-6 (4.-6. klass)	8	8	8
KOKKU	12	13	13

6-KL KOOL (Kõmsi+Vatla)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -6,2%
A-3 (1.-3. klass)	15	15	14
A-6 (4.-6. klass)	20	24	23
KOKKU	35	39	37

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

LINNAMÄE – I TTK

Tagamaa 14+4 asulat	Auaste, Ingküla, Kärbla, Mõisaküla, Niibi, Oru, Salajõe, Saunja, Soolu, Uugla, Vedra, Jalukse, Keedika, Seljaküla külad + ½ Sutlepa kandist, Suur-Nõmmküla, Aulepa, Sutlepa, Väike-Nõmmküla külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus II TTK-st (Taebla)	Kaugus Tallinnast
LINNAMÄE	**43 %**	**14 km**	**9 km**	**90 km**

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
981+87	**825+71**	**472**	**389**	**49,0%**	**47,9%**	**37,1%**

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-25,4	-16,1	-6,4	-6,8	-7,2
Elanike arv	1432	1068	896	839	782	726

PÕHIKOOL (Linnamäe k Oru Kool)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020	el arvu vähenemine 2014-2020 -4,7%
A-3 (1.-3. klass)	26	29	28
A-6 (4.-6. klass)	34	21	20
PK (7.-9. klass)	40	24 (30**)	23
KOKKU	100	74	71

PÕHIKOOL (Linnamäe+Pürksi)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020	el arvu vähenemine 2014-2020 -4,7%
PK (7.-9. klass)	76	56 (50**)	53

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

MARTNA – I TTK

Tagamaa 24 asulat:	**Niinja, Ehmja, Putkaste, Enivere, Jõesse, Kesu, Kuluse, Väike-Lähtru, Kirna, Vanaküla, Suure-Lähtru, Ohtla, Kaasiku, Kokre, Uusküla, Nõmme, Keskvere, Kurevere, Rõude, Allikotsa, Soo-Otsa, Kabeli, Männiku, Tammiku külad**

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastiku s	Kaugus toime-piirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus II TTK-st (Taebla)	Kaugus II TTK-st (Kullamaa)	Kaugus I TTK-st (Panga)	Kaugus I TTK-st (Palivere)
MARTNA	**24 %**	**24 km**	**14 km**	**20 km**	**19 km**	**17 km**

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
821	**634**	**205**	**155**	**39,0%**	**44,2%**	**42,7%**

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-45,2	-22,8	-7,6	-8,0	-9,3
Elanike arv	1499	821	634	586	539	489

PÕHIKOOL (Martna)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -6,4%
A-3 (1.-3. klass)	14	23	22
A-6 (4.-6. klass)	14	34	32
PK (7.-9. klass)	19	12(12**)	11
KOKKU	47	69	65

PÕHIKOOL (Martna+Taebla+Palivere)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -1,4%
PK (7.-9. klass)	81	95 (85**)	94

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

PALIVERE – I TTK

Tagamaa 3 asulat:	Allikmaa, Luigu, Vidruka külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvasti-kus	Kaugus toime-piirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus II TTK-st (Taebla)	Kaugus I TTK-st (Martna)	Kaugus I TTK-st (Risti)	Kaugus Tallinnast
PALIVERE	80 %	22 km	11 km	17 km	11 km	79 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
1128	820	994	654	54,0%	57,4%	45,4%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		+45,1	-27,3	-2,2	-2,2	-2,3
Elanike arv	619	1128	820	802	784	766

PÕHIKOOL (Palivere)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -1,4%
A-3 (1.-3. klass)	22	21	21
A-6 (4.-6. klass)	26	29	28
PK (7.-9. klass)	27	28 (20**)	28
KOKKU	75	78	77

PÕHIKOOL (Palivere+Taebla+Martna)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -1,4%
PK (7.-9. klass)	81	95 (83**)	94

* statistikaameti andmed sündide alusel (sündide andmed on valdade kaupa, seetõttu on õpilaste arv jaotatud koolide vahel 1/3 Palivere ja 2/3 Taebla, nii nagu see suhe täna ligikaudu on)

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

PANGA – I TTK

Tagamaa 11+3+4 asulat	**Saardu, Allika, Ammuta, Puiatu, Sinalepa, Kiideva, Koidu, Tuuru, Puise, Põgari-Sassi, Haeska külad + Emmuvere, Kaevere, Käpla külad Asuküla kandist ja ½ Parila, Jõõdre, Lannuste, Vätse küladest Parila kandis**

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus I TTK-st (Martna)
PANGA	**34 %**	**15 km**	**19 km**

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
590+202	**519+177**	**298**	**237**	**48,0%**	**54,0%**	**32,6%**

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		**-37,1**	**-12,1**	**-2,3**	**-2,4**	**-2,3**
Elanike arv	**1269**	**792**	**696**	**680**	**664**	**649**

PÕHIKOOL (Panga k Ridala Põhikool)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -0,5%
A-3 (1.-3. klass)	**36**	**26**	**26**
A-6 (4.-6. klass)	**32**	**37**	**37**
PK (7.-9. klass)	**42**	**25(35**)**	**25**
KOKKU	**110**	**88**	**88**

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

PÜRKSI – I TTK

Tagamaa 8+9+4 asulat:	Saare, Tahu, Österby, Einbi, Paslepa, Kudani, Hara, Hosby + Höbringi, Riguldi, Vanaküla, Dirhami, Elbiku, Rooslepa, Spithami, Tuksi, Osmussaare külad + Suur-Nõmmküla, Aulepa, Sutlepa, Väike-Nõmmküla külad (elanikest 1/2 Pürksi/ 1/2 Linnamäe)

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus I TTK-st (Linnamäe)
PÜRKSI	36 %	34 km	21 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
432+155 +87	422+113 +71	240	183	40,0%	46,2%	52,4%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-53,0	-10,1	-7,9	-9,6	-9,6
Elanike arv	1435	674	606	558	510	461

PÕHIKOOL (Pürksi)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -4,5%
A-3 (1.-3. klass)	20	19	18
A-6 (4.-6. klass)	22	26	25
PK (7.-9. klass)	36	32 (20**)	31
KOKKU	78	77	74

PÕHIKOOL (Linnamäe +Pürksi)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -4,7%
PK (7.-9. klass)	76	56(50**)	53

* statistikaameti andmed sündide alusel
** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

RISTI – I TTK

Tagamaa 4 asulat:	Rõuma, Jaakna, Kuijõe, Piirsalu külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvasti-kus	Kaugus toime-piirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus II TTK-st (Taebla)	Kaugus II TTK-st (Kullamaa)	Kaugus I TTK-st (Palivere)	Kaugus Tallinnast
RISTI	65 %	32 km	19 km	14 km	11 km	69 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
930	814	613	532	44,0%	46,1%	32,7%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-26	-12	-6,6	-7,2	-4,6
Elanike arv	1257	930	814	760	705	672

PÕHIKOOL (Risti)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -5,2%
A-3 (1.-3. klass)	19	27	26
A-6 (4.-6. klass)	24	12	11
PK (7.-9. klass)	22	18 (20**)	17
KOKKU	65	57	54

PÕHIKOOL (Kullamaa+Risti)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -5,3%
PK (7.-9. klass)	49	55 (54**)	52

* statistikaameti andmed sündide alusel

** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

HULLO - PK

Tagamaa 13 asulat:	Söderby, Sviby, Rupo, Suuremõisa, Förby, Borrby, Rälby, Norrby, Diby, Saxby, Kersleti, Hosby, Fällarna külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvastikus	Kaugus toimepiirkonna keskusest (Haapsalu)***	Kaugus Tallinnast***
HULLO	43 %	13 km	113 km

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
254	231	107	99	35,0%	44,5%	59,3%

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-68,1	-9,1	-7,4	-7,9	-8,6
Elanike arv	797	254	231	214	197	180

PÕHIKOOL (Hullo küla Vormsi Põhikool)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020*	el arvu vähenemine 2014-2020 -5,1%
A-3 (1.-3. klass)	6	12	11
A-6 (4.-6. klass)	6	13	12
PK (7.-9. klass)	9	9(6**)	9
KOKKU	21	34	32

* statistikaameti andmed sündide alusel
** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

*** sh teekond praamiga

NÕVA - PK

Tagamaa 7 asulat:	Peraküla, Rannaküla, Tusari, Vaisi, Hindaste, Nõmmemaa, Variku külad

Suurim asula (keskus)	Keskuse osakaal piirkonna rahvasti-kus	Kaugus toime-piirkonna keskusest (Haapsalu)	Kaugus I TTK-st (Pürksi)	Kaugus I TTK-st (Linnamäe)	Kaugus TTK-st (Harju-Risti)	Kaugus Tallinnast
NÕVA	**32 %**	**46 km**	**31 km**	**33 km**	**23 km**	**74 km**

Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2000	Rahvaarv keskuses ja tagamaal 2011	Keskuse rahvaarv 2000	Keskuse rahvaarv 2011	Tööga hõivatus keskus-kandis 2000	Tööga hõivatus keskus-kandis 2011	Keskuskandis kohapeal töötajate osatähtsus Eestis hõivatutest
501	**350**	**153**	**112**	**39,0%**	**44,7%**	**43,9%**

Rahvastiku-muutus:	1959	2000	2011	2020	2030	2040
Protsent		-15,1	-30,1	-11,4	-14,8	-14,0
Elanike arv	590	501	350	310	264	227

PÕHIKOOL (Nõva)	Õpilaste arv koolis		
kooliaste	2014/2015	2019/2020	el arvu vähenemine 2014-2020 -8,0%
A-3 (1.-3. klass)	2	4	4
A-6 (4.-6. klass)	7	4	4
PK (7.-9. klass)	8	10 (4**)	9
KOKKU	17	18	17

* statistikaameti andmed sündide alusel
** õpilaste arv, kui 2014/2015 õ/a koolis käivad õpilased jõuavad põhikooli astmesse

Kasutatud materjalid

Lääne Maavalitsus:
KOV rahvastikupotentsiaal 2040, Statistikaamet.
Toimepiirkondade määramise raport 2014, Statistikaamet.
Eesti põhikooli- ja gümnaasiumivõrgu analüüs aastaks 2020, Praxis 2014
Juhendmaterjal maakonnaplaneeringu koostamiseks, Siseministeerium 2013-2014.
Eksperthinnang Lääne maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“ kaasajastamine ja kajastamine uue maakonnaplaneeringu kontekstis, Helen Koppa, 2013

Lääne Maavalitsus https://laane.maavalitsus.ee/sotsiaalne-infrastruktuur
Rahvastikusuundumuste prognoos SI teemaplaneeringu koosseisus.

Lääne Maavalitsus https://laane.maavalitsus.ee/haridusasutustes-jarelevalve-teostamine
Läänemaa koolid 2014

Statistikaamet http://www.stat.ee/
Kandipõhised töörände näitajad.
Kantide kuuluvus toimepiirkonda.
Sünnid valdade lõikes.
Rahvaloenduse andmed külade lõikes.

Helen Koppa, 2014

FIE Helen Koppa
Registrinumber 11686391
Metsa 31-4
90505 HAAPSALU

Soovitused sotsiaalse taristu erinevate aspektide käsitlemiseks maakonnaplaneeringus

2014

Sissejuhatus 2

1 Soovitused sotsiaalse taristu teemaplaneeringu ülevaatamiseks 2

2 Soovitused kantide/paikkondade kasutamiseks uues maakonnaplaneeringus 4

3 Soovitused toimepiirkondade keskuste ja teeninduskeskuste seostamiseks 8

4 Soovitused kandikeskuste ja teeninduskeskuste käsitlemiseks maakonnaplaneeringus 10

5 Soovitused sotsiaalse taristu teemaplaneeringus esitatud kriteeriumide rakendamiseks maakonnaplaneeringus 11

6 Soovitused rahvastikuandmete kasutamiseks maakonnaplaneeringus 15

7 Soovitused sotsiaalse taristu teenuste käsitlemiseks maakonnaplaneeringu seletuskirjas 16

8 Soovitused sotsiaalse taristu teenuste käsitlemiseks maakonnaplaneeringu kaartidel 22

9 Lisad 23

Sissejuhatus

Käesoleva tööga on koostatud soovitused sotsiaalse taristu erinevate aspektide käsitlemiseks uues maakonnaplaneeringus. Soovitused piirduvad maakonna tasandiga, suuremate linnade, nagu Tallinn, Tartu, Pärnu ja Jõhvi ning Kohtla-Järve, sotsiaalset taristut ei käsitleta.

Lähtematerjal:

1. Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“ lähteseisukohad. Siseministeerium, 2005;
2. Juhend maakonnaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“ koostamiseks. Siseministeerium, 2005.
3. Kantide tüpoloogia. Jaak Kliimask, 2006;
4. Probleemsete kantide ja teenuste määramine. Jaak Kliimask, 2007;
5. Probleemsete kantide ja teenuste määramise kriteeriumid. Jaak Kliimask, 2007;
6. Maakondade SI teemaplaneeringud;
7. Juhend toimepiirkondade käsitlemiseks maakonnaplaneeringus. Siseministeerium, 2013;
8. Lähteseisukohad maakonnaplaneeringute koostamiseks. Siseministeerium, 2013.

1 Soovitused sotsiaalse taristu teemaplaneeringu ülevaatamiseks

Maakonnaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“ 2008-2015 (edaspidi SI teemaplaneering) eesmärgiks oli analüüsida põhjalikult igapäevaste teenuste kättesaadavust maakonna tasandil ning kavandada meetmed nende teenuste edasise kättesaadavuse tagamiseks. Planeeringuga määrati sotsiaalse infrastruktuuri ehk taristu teenuste kättesaadavuse osas probleemsed kandid ja teenused.

Kandi mõiste SI teemaplaneeringus on võrdsustatud siseministeeriumi juhendis „Juhend toimepiirkondade käsitlemiseks maakonnaplaneeringutes“ käsitletud mõistega – paikkond.

Kant on sotsiaalne ja kultuuriline asustuse algkooslus, millel on ühine „meie-tunne“. See on ala, mida kasutab konkreetne kogukond ja mis on neile „oma“. Kant moodustub enamasti mitmest asulast, kuid võib moodustuda ka ühest külas ning teinekord ka tervest vallast või olla piiriülene.[1]

Paikkond on uue Regionaalarengu strateegia järgi asustussüsteemi esmane (alama astme) funktsionaalselt terviklik või ühtne koostisosa, mille moodustab asustusüksus või nende grupp.

[1] Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“ lähteseisukohad. Siseministeerium, 2005.

SI teemaplaneeringus jagunesid kandid vastavalt teenuste kättesaadavuse võimalustele erinevateks kanditüüpideks. Kantides teenuste kättesaadavuse parandamiseks töötati planeeringu koostamise ajal välja võimalikud lahendusvariandid olukorra leevendamiseks ja valiti nendest otstarbekaimad. Sellisel viisil saadud tulemus kattis suurema osa nendest kantidest ja teenustest, mis olid vastavalt planeeringu koostamise metoodikas kokku lepitud kriteeriumidele probleemsed, kas juba planeeringu koostamise ajal või võisid suure tõenäosusega muutuda selleks tulevikus (vähemalt planeeringuga kaetaval perioodil aastani 2015).
Probleemsed kandid olid need, kus:[2]

1. mõni teenindusobjekt, mis pidi asuma igas kandis, puudus (seltsimaja);
2. mõne teenuse kättesaadavus oli ebapiisav, sest kandis või väljaspool seda lähikonnas asuv teenindusobjekt, ei suutnud (oli näiteks liiga väike) kõiki kandi elanikke teenindada;
3. mõne teenuse kättesaadavus oli ebapiisav, sest teenindusobjekt asus väljaspool kanti liiga kaugel;
4. mõne teenuse kättesaadavus võis märgatavalt halveneda teenindusobjekti kadumise tõttu.

Kokkuvõttes tehti SI teemaplaneeringu koostamisega maakonnatasandil toimivate sotsiaalse taristu teenuste osas väga põhjalik analüüs. Planeeringu analüüse ja lahendusi on mõistlik ja otstarbekas koostatavas maakonnaplaneeringus kasutada lähtematerjalina või põhjendatud juhtudel ka üle kanda.

Soovitused:

- Maavalitsused teostavad ise või korraldavad SI teemaplaneeringu ülevaatamise, mille tulemused vormistatakse kirjalikult.
- SI teemaplaneeringu ülevaatamisse kaasatakse omavalitsused, et selgitada välja omavalitsuste arvamus ja SI teemaplaneeringu rakendumine omavalitsuste tasandil. Üheks kaasamise võimaluseks on küsitluse korraldamine.
- Ühiselt (siseministeerium + maavalitsused) ettevalmistatud küsimustiku osas võivad maavalitsused soovi korral teha muudatusi, nt mõne konkreetses maakonnas ebaolulise küsimuse välja jätta, mõnda mõistet selgitada vms.
- Küsimustiku täidab omavalitsuse arendustöötaja, kaasates sama omavalitsuse teiste valdkondade spetsialistid. Vallavalitsuselt heakskiidu saanud (protokolliline otsus, mis tõendab, et vallavalitsuse istungil on teemat käsitletud) täidetud küsimustik tagastatakse maavalitsusele kuni ühe kuu jooksul.
- Vajadusel ja võimalusel võib küsitluslehe saata omavalitsusse ette ja teha igas omavalitsuses ühe intervjuu. Intervjuu käigus on võimalus kõik küsimustikule vastamise käigus veel üles jäävad küsitavused üle küsida.
- SI teemaplaneeringu ülevaatamise käigus (küsimustikule vastamine) vaatavad omavalitsused üle kantide piirid ja teevad ettepanekud nende korrigeerimiseks, juhul kui

[2] Probleemsete kantide ja teenuste määramine. Jaak Kliimask, 2007

selleks on vajadust, ning teevad ettepanekud paikkondade moodustamiseks varem määratud kantide põhjal (kas jäävad samaks, muutuvad alad, muutub nimi vms.).

- Selleks, et tuua välja vahepealsetel aastatel toimunud muutused, hindavad omavalitsused kõiki kante, mitte ainult SI teemaplaneeringus probleemsetena käsitletud kante. Vajadusel tuuakse välja probleemid varem probleemseteks mitte kvalifitseerunud kantides või nimetatakse ära kandid, kus teenuste kättesaadavus ei ole enam probleemne.
- Omavalitsused hindavad kantide kaupa SI teemaplaneeringus käsitletud teenuste kättesaadavust (mis on toimunud positiivset ja negatiivset teenuste kättesaadavuse osas).
- Omavalitsused annavad ülevaate SI objektide kohta konkreetsemalt (millised teenindusobjektid on juurde rajatud/ehitatud, millised kasutusest välja langenud või leidnud alternatiivse kasutusotstarbe jms.)
- Omavalitsused hindavad ühistranspordi kättesaadavust kantides. Võrreldakse SI teemaplaneeringus kavandatud ühistranspordi kättesaadavust praeguseks kujunenud tegeliku olukorraga (mis on toimunud positiivset, mis negatiivset). Vajadusel esitatakse omapoolne arvamus ühistranspordi kättesaadavuse parandamiseks.
- Omavalitsused teevad omapoolsed ettepanekud teenuste kättesaadavuse ajaliste kriteeriumite suhtes. Teenuse kättesaadavust hinnatakse kandi/paikkonna keskuse suhtes.
- Omavalitsused teevad omapoolsed ettepanekud, milliseid sotsiaalseid teenuseid peaks uus maakonnaplaneering täiendavalt käsitlema või milliste teenuste käsitlemiseks puudub seekord vajadus.
- Kui omavalitsused on vahepealsel perioodil ühinenud, täidetakse küsimustik iga ühinenud omavalitsuse kohta.

2 Soovitused kantide/paikkondade kasutamiseks uues maakonnaplaneeringus

Maakonnaplaneeringu SI teemaplaneeringu koostamisel kokku lepitud metoodika järgi jagunesid kandid eri tüüpidesse. Kantide tüübi määramise aluseks olid mitmed erinevad tegurid: looduslikud piirid, vahemaad, ajaloolised ja kultuurilised seosed, identiteet, erinevad piirid läbi aegade (külade, alevike, kollektiivmajandite, valdade ja külanõukogude piirid läbi aegade).[3]

Lühidalt kantide tüpoloogiast SI teemaplaneeringus:

<u>Linna lähiümbrus</u>

Linna lähiümbruse kantide hulka kuulusid nii suuremate kui väiksemate linnade puhul maa-asulad, kus elanike arv oli viimastel aastatel püsinud stabiilsena ning mille elanikud käisid valdavalt tööl ja teenuseid tarbimas linnades, isegi kui teenused olid oma vallas olemas.

Valdavaks probleemiks seda tüüpi kantides on SI teemaplaneeringus nimetatud lastehoiu teenust, ehk siis lasteaiakohtade vähesust. Tänaseks on linnade lähiümbruses elanikkond

[3] Kantide tüpoloogia. Jaak Kliimask, 2006.

kasvanud veelgi ja seoses sündide arvu kasvuga on probleemiks jätkuvalt nii lasteaiakohtade vähesus, kui ka põhikooli puudumine või õpilaskohtade nappus.

Linnalähedane keskuskant

Linnalähedaste kantide hulka kuulunud kandid olid enamasti endiste kollektiivmajandite keskused koos nende lähitagamaaga, mõnedel juhtudel ka suuremad tööstusalad või pikema aja vältel väljakujunenud satelliitasulad. Enamik sotsiaalse infrastruktuuri teenuseid olid sellises kandis olemas, keskuskant oli teeninduskeskuseks ka teistele kantidele. Rahvaarv kandis oli püsinud stabiilsena. Suur osa inimesi käis tööle keskuslinnadesse.

Valdavalt probleemseks teenuseks linnalähedase keskuskandi teenuste analüüsimisel oli põhihariduse kättesaadavus. Seda mitmel põhjusel. Rahvaarvu jätkuva languse tõttu linnalähedastes keskuskantides on probleeme põhikoolide täituvusega, samas ei ole linnade koolid valmis kõiki linnalähedaste kantide õpilasi vastu võtma. Kohaliku kooli või mõne kooliastme sulgemisel vajab lahendamist küsimus, mis saab tühjaks või pooltühjaks jäänud koolihoonest.

Linnalähedane kant

Linnalähedased kandid asusid linnaregioonis ja olid enamasti likvideeritud kollektiivmajandite keskused koos nende lähitagamaaga. Mõnedel juhtudel ka väiksemad tööstusasulad või pikema aja vältel välja kujunenud väiksemad olulise tagamaata satelliitasulad. Rahvaarv kandis oli aastakümnete vältel püsinud stabiilne või mõnevõrra vähenenud. Tavaliselt ei olnud need kandid teeninduskeskusteks teistele kantidele. Suur osa inimesi käis tööle keskuskantidesse.

SI teemaplaneeringus linnalähedaste kantide osas probleemseid teenuseid tavaliselt ei täheldatud, põhjuseks vast teenuste hea kättesaadavus maakonnakeskusest ja vallakeskusest. Sellised kandikeskused jäid enamasti ca 10 km raadiusesse maakonnakeskusest. Nende kantide keskasulad asuvad enamasti tiheda liiklusega riigimaanteede ääres ja sealsete elanike lähiliikumiseks ning ka turvaliseks liiklemiseks on hädasti vajalik rajada kergliiklusteid kandikeskusest maakonnakeskusesse. Kergliiklusteede rajamise teema ei olnud SI teemaplaneeringu ülesanne, kuid mitmed maakonnad puudutasid seda siiski.

Maaline keskuskant

Maaliste keskuskantide hulka kuulunud kandid asusid väljaspool linnaregioonide piire. Valdavalt olid need endiste kollektiivmajandite keskused koos nende lähitagamaaga, mõnedel juhtudel ka tööstusasulad. Rahvaarv asulas oli võrreldes 1990ndate aastatega algusega märgatavalt vähenenud, eriti noorema elanikkonna arvelt. Enamasti oli kohalikus keskasulas esindatud põhiline osa igapäevastest teenustest.

Probleemsed teenused seda tüüpi kantides on üldjoontes ka täna samad. Kõige probleemsem on alg- ja põhihariduse kättesaadavus. Mitte küll selles mõttes, et kool puuduks või asuks ülemäära kaugel, vaid seetõttu, et õpilaste arv on väike ning väheneb veelgi. Olemasolevas koolis on keeruline komplekteerida klassikomplekte ja leida hästi kvalifitseeritud pedagooge. Omavalitsuse seisukohalt on kahaneva rahvaarvu tõttu vähenenud eelarveliste vahenditega raske ja teinekord ka võimatu, toime tulla liiga suurte ja perspektiivis tühjaks jäävate koolihoonete haldamisega. Omavalitsuste ees seisab raske otsus, kas kool üleüldse sulgeda või jätkata tegevust klassikomplekte vähendades.

Maaline kant

Maaliste kantide hulka kuulusid kandid, mis asusid väljaspool linnaregioonide piire. Valdavalt olid need endiste kollektiivmajandite keskused koos nende lähitagamaaga, mõnedel juhtudel ka tööstusasulad. Rahvaarv kantides oli alates 1970ndatest aastatest vähenenud, rahvastik vananenud. Enamasti ei olnud need kandid teeninduskeskusteks teistele kantidele. Nendes kantides olid esindatud vaid mõned igapäevastest teenustest. Teenuste kättesaadavusega seotud probleemid olid suured, sest raske oli väheneva rahvastiku puhul tagada olemasolevate teenindusobjektide säilimist, samas olid transpordiühendused enamasti halvad nii kohalike keskuskantide kui ka linnadega.

Probleemseid teenuseid on sellistes kantides mõnevõrra rohkem kui maalistes keskuskantides, sest kandi siseselt pakutavaid teenuseid on veelgi vähem. Nendes kantides enamasti puudub nii alg- kui põhikool või on põhikool juba varasematel aastatel muutunud algastme kooliks. Täna on küsitav ka algastme koolide püsima jäämine. Ilmselt on koolide sulgemine neis kantides valutum kui maalistes keskuskantides, sest inimestel on olnud aega paratamatusega harjuda. SI teemaplaneeringus alg- ja põhihariduse kättesaadavust maalistes kantides üldiselt suureks probleemiks ei peetud, sest kooli sulgemise järgselt on teenus suhteliselt kergesti kättesaadav lähimast koolist mõnes naaberkandis. Samas on probleemseimaks teenuseks ühistranspordi kättesaadavus, kuna mitte kõikides maalistes kantides ei ole ühistranspordiühendus valla- ja ka maakonnakeskusega planeeringuga kokku lepitud kriteeriumide kohaselt tagatud.

Ääremaakant

Ääremaa kantides oli elanike arv üldjoontes alla 200, sageli isegi alla 100. Domineeris klassikaline hajaasustus, suuremad asulad puudusid või oli nende elanike arv ja selle osatähtsus kandis tagasihoidlik. Tegemist oli kohalike ääremaadega põhiliste keskasulate suhtes. Elanike arv võis olla viimaste aastakümnete jooksul märgatavalt vähenenud. Vanusekoosseisu iseloomustas tööeast vanemate inimeste suur osatähtsus ja laste väike arv. Ääremaa kandi keskus ei olnud tavaliselt keskuseks mõnele teisele kandile. Sotsiaalse infrastruktuuri objektid sellistes kantides põhiliselt puudusid. Teenuste kättesaadavusega seotud probleemid olid suured, sest transpordiühendused ja ka teede olukord oli enamasti halb.

Peaaegu kolmandik SI teemaplaneeringutes määratud probleemsetest kantidest on määratletud ääremaakantideks. Ääremaakantides on kõikide esmatasanditeenuste kättesaadavus probleemne. Tavaliselt neis kantides peale seltsimaja muud nn sotsiaalset taristut ei olegi, teinekord puudub seegi. Üldiselt sõltub kõikide teenuste kättesaadavus seda tüüpi kantides vaid ühistranspordi toimimisest. Seega võib-olla ei peaks uues maakonnaplaneeringus kõiki neid ühistranspordi toimimisest sõltuvaid teenuseid üldse iseseisvalt käsitlemagi.

SI teemaplaneeringuga määratletud kandid on kasutatavad ka toimepiirkondade planeerimise juures väikseima asustusühikuna, ehk et toimepiirkonnad ja erinevad tsoonid selle sees koosnevad kantidest, milliseid nimetatakse uues maakonnaplaneeringus paikkondadeks. SI teemaplaneeringu kantide jagunemine kanditüüpideks on abiks maakonnatasandi toimepiirkondade ja tugi-toimepiirkondade piiritlemisel ning tsoneerimisel.

Soovitused:

- Toimepiirkondade piiritlemise ja tsoneerimise juures on soovitatav lähtuda esmalt SI teemaplaneeringuga määratletud kantide tüüpidest. Seosed, kuigi mitte just üks-ühele, on hinnanguliselt järgmised:

    - Linnade lähiümbruskandid on paikkonnad, mis moodustavad linnapiirkonna. Need kandid moodustavad koos linnaga sisuliselt ühe linnastu ehk ühe toimepiirkonna keskuse.
    - Linnalähedased keskuskandid on paikkonnad, mis jäävad toimepiirkonna keskusest ca kuni 20 km kaugusele. Nende keskasulad võivad olla teeninduskeskusteks teistele paikkondadele, kuid pole piisavalt suured toimimaks eraldi tõmbekeskusena. Toimepiirkondade sisese tsoneeringu järgi jäävad sellised paikkonnad linna lähivööndisse.
    - Linnalähedased kandid on paikkonnad, kus puudub tavaliselt teeninduskeskusena toimiv keskus, sest enamik teenuseid on kättesaadavad läheduses asuvast linnast. Need paikkonnad jäävad samuti linna lähivööndisse.
    - Maalised keskuskandid on paikkonnad, mis jäävad toimepiirkonna keskusest kaugemale kui 20 km ja on teeninduskeskusteks teistele samas piirkonnas olevatele paikkondadele. Toimepiirkondade sisese tsoneeringu järgi jäävad sellised paikkonnad enamasti linna lähivööndi ja siirdevööndi piirile või siirdevööndisse.
    - Maalised kandid on paikkonnad, mille teeninduskeskus asub mõnes naaberpaikkonnas või koguni toimepiirkonna keskuses. Viimane sõltub asjaolust, kas maaline kant jääb linnaga head ühistranspordiühendust pakkuva maantee äärde või mitte. Maalised kandid on kandid, mis valdavalt moodustavad koos osade maaliste keskuskantidega paikkonnad toimepiirkondade tsoneeringu siirdevööndis ja äärelistel aladel.
    - Ääremaakandid on paikkonnad, mis toimepiirkondade tsoneeringu järgi on äärelised alad, kuhu on juurdepääs geograafilise asendi või kauguse tõttu teeninduskeskusest raskendatud. Ääremaa kantidel ei ole tavaliselt väljakujunenud teeninduskeskust või on neid mitu. Teenuseid tarbitakse sellest teeninduskeskusest, millega on tagatud parim võimalik transpordiühendus, sh ühistranspordiühendus. Tihti on see parim võimalik transpordiühendus, mitte lähima teeninduskeskusega, vaid hoopis toimepiirkonna keskusega. Ääremaakandid on ka väikesaared ja „maismaasaared“. Seda tüüpi kantides on tavaliselt olemas keskus, täna tõenäoliselt ka mõne väikese omavalitsuse keskus, mille roll erinevate teenuste pakkumisel ja asustuse sõlmkohana on olemas.

- Seda mudelit rakendades selguvad kandid, mis sobivad toimepiirkondade määratlemise ja tsoneerimise põhimõtetega ja mis mitte. Põhjuseid, miks mõni kant oma tüübi poolest ei sobi toimepiirkonna tsoneerimise põhimõtetega, on soovitatav täiendavalt analüüsida.
- Analüüs aitab jälgida, millised muutused või arengud on toimunud kantides ja nende omavahelistes suhetes.

- Anlüüsi tulemusel võivad muutuda või täpsustuda kantide, ehk uues maakonnaplaneeringus käsitletavate paikkondade, piirid ning täpsustuda ka toimepiirkonna siseste tsoneeringte üleminekud ühest vööndist teise.

3 Soovitused toimepiirkondade keskuste ja teeninduskeskuste seostamiseks

SI teemaplaneeringuga maakonnakeskustes ja suuremates linnades sotsiaalse infrastruktuuri teenuste kättesaadavust ei analüüsitud, sest eeldati, et linnades on kõik planeeringus käsitletavad teenused kättesaadavad. Kuna väga paljud kandid siiski tarbisid teenuseid otse linnast, siis käsitleti linna potentsiaalse teenusepakkujana. Eriti oluline oli see just ühistranspordi korraldamise võtmes, sest enamik maakonnaliine alustavad teekonda just maakonnakeskustest.

Maakondades, kus peamist teenuste tarbimise suunda on planeeringukaartidel kujutatud nooltega maakonnakeskuse või keskuskantide suunas, mis pakuvad teenuseid ka teistele kantidele, on planeeritavad toimepiirkonnad ja nende toimimist toetav teeninduskeskuste võrk vähemalt SI teenuste tasandilt juba päris hästi välja joonistunud. Maakonnatasandi toimepiirkonnad moodustuvad kindlasti maakonnakeskuste ümber. Ise küsimus on, kas toimepiirkonnad moodustuvad ka teiste maakonna linnade või alevite ümber.

Toimepiirkondade määratlemise põhimõtete järgi on toimepiirkondade keskustes ja teeninduskeskustes arengu suunamisel erinevad eesmärgid. Maakonnatasandi toimepiirkonnad ja tugi-toimepiirkonnad on olulised töökohtade, hariduse ja muude põhiteenuste pakkumise efektiivsemal ja kvaliteetsemal tagamisel. Väikelinnade osas, mis ei ole maakonnakeskused, on oluline hinnata, kas need on töökohtade, hariduse jm. teenuste pakkumisel potentsiaalsete tugi-toimepiirkondade keskustena ka tulevikus jätkusuutlikud, või kas nad oleksid jätkusuutlikud, kui sinna rohkem investeeringuid suunata.

Väheneva rahvastikuga piirkonnas, kus juba praegu napib töökohti ja tööjõudu, alati ainult investeeringutest ei piisa. Kahaneva planeerimise kontekstis tuleb kindlasti kaalutleda, kas on otstarbekas kujundada väikese elanike arvuga linnadest maakonnakeskustele tugi-toimepiirkonnad, või kindlustada nende asulate tulevik pigem tugevate teeninduskeskustena.

Juhendis toimepiirkondade käsitlemiseks maakonnaplaneeringutes on välja toodud kriteeriumid, millest enamikele peab toimepiirkonna keskus vastama. Täna on täpsemalt kokku leppimata, kas mõni kriteerium nendest on teistest olulisem, ehk et millisele kriteeriumile peaks toimepiirkonna keskus kindlasti vastama. Kindlasti ei peaks selliseks kriteeriumiks olema ainult elanike arv, sest mõni toimepiirkonna või tugi-toimepiirkonna keskus võib kujuneda välja vaid oma geograafilise asukoha tõttu, mis jääb teistest lähimatest toimepiirkonna keskustest ülemäära kaugele.

SI teemaplaneeringuga määratud kantide hulgas oli väljaspool Harjumaad igas maakonnas vaid mõni selline kandikeskus, kus elanike arv ületas 5000 piiri. Seega, juhul kui ainult elanike arvust lähtuda, siis SI teemaplaneeringu taustal puuduks enamikes maakondades vajadus

hinnata kandikeskuste sobivust tugi-toimepiirkonna keskuseks. SI teemaplaneeringu ülevaatamisel tulebki eeskätt pöörata tähelepanu teeninduskeskuste määratlemisele. On tõenäoline, et tulevikus toimivad teeninduskeskustena enamasti SI teemaplaneeringus nimetatud linnaliste ja maaliste keskuskantide keskasulad.

Soovitused:

- Teeninduskeskuste planeerimisel tuleb jälgida, et toimepiirkonna sees tekkiks ühtlane teeninduskeskuste võrgustik. Oluline on, et võrgustik jääks toimima ka siis, kui mõni lüli kaob.
- Tuleb analüüsida kõiki, mitte ainult SI teemaplaneeringus probleemsetena käsitletud kandikeskusi.
- Kui ühes omavalitsuses on mitu keskuskanti, siis tasub kaaluda, kas mõlema keskuskandi keskuse kavandamine teeninduskeskuseks on otstarbekas või teha valik, milline neist asulatest on pikas perspektiivis elujõulisem.
- Mitmetes omavalitsustes ei kujunenudki SI planeeringuga välja keskuskanti, kuna ühegi kandi keskusest ei pakutud teenuseid teistele kantidele. Nendel juhtudel tuleb eraldi kaalutleda, kas kandikeskusest kujuneb tulevikus teeninduskeskus või mitte. Sellised keskused esinevad enamasti äärelistel aladel.
- Nii keskuskantide kui ka eelmises punktis kirjeldatud keskuste analüüsimisel tuleb lähtuda kahaneva planeerimise põhimõtetest ja hinnata, mis juhtub keskusega siis, kui sealt kaob ära mõni oluline SI teenindusobjekt, nagu näiteks vallavalitsus või põhikool. Teatavasti on vallavalitsus ja selle allasutused enamikes maalistes kantides peamised tööandjad. Nende sulgemine muudab väga oluliselt teeninduskeskuses pakutavate teenuste hulka. Seega on soovitatav vastav analüüs teha igal sellisel juhtumil, mil kandi keskust ohustab vallavalitsuse, kandis asuva kooli või mõne kooliastme sulgemine.
- Teeniduskeskuste määratlemisel tuleb hinnata, kuidas need omakorda sobivad toimepiirkondade ja tugi-toimepiirkondade keskuste ehk tõmbekeskuste võrgustikku. Oluline sealjuures on transpordiühendus toimepiirkonna või tugi-toimepiirkonna keskusega, sest kuigi teeninduskeskustes pakutakse mitmeid esmatasandi teenuseid, on töökohad ja paljud vajalikud teenindusobjektid kättesaadavad vaid toimepiirkonna või tugi-toimepiirkonna keskustes.
- Teeninduskeskuste määratlemisel on oluline teadmine, et maakonnaplaneeringus on erinev lähenemine teeninduskeskustele toimepiirkonna ja tugi-toimepiirkonna keskuse lähivööndis, siirdevööndis ja äärealal. Erinevused peegelduvad töökohtade olemasolus, hariduse pakkumise efektiivsuses ja kvaliteedis, ühistranspordi ühenduses keskuste vahel jne. Suurim erinevus on ajalises kriteeriumis, mis kulub eri vööndites asuvatest teeninduskeskusest toimepiirkonna või tugi-toimepiirkonna keskusse jõudmiseks. Ka neist keskustest kaugemates teeninduskeskustes peavad olema esmatasandi teenused ja tugiteenused tagatud. Seetõttu tuleb nende keskustega planeeringus tegeleda põhjalikumalt kui linnalähedaste teeninduskeskustega, kus mõne teenuse puudumisel kohapeal on see kättesaadav pisut kaugemal asuvas toimepiirkonna või tugi-toimepiirkonna keskuses.

4 Soovitused kandikeskuste ja teeninduskeskuste käsitlemiseks maakonnaplaneeringus

Toimepiirkondade maakonnaplaneeringutes käsitlemise juhendi järgi on toimepiirkondade keskusteks kindlasti maakonnakeskused ja lisaks ehk veel mõni linnaline asula koos tagamaaga, kus reeglina elab vähemalt 10000 elanikku, erandina 5000 elanikku. Nende kriteeriumide järgi võib kujuneda välja nii, et mõnda maakonda jääbki vaid üks toimepiirkond, sest teiste maakonna väikelinnade ja nende tagamaa elanike arv ei ulatu 5000-ni.[4]

Teoreetiliselt kuuluvad kõik teeninduskeskused mingisse toimepiirkonda. Tegelikkuses esineb aga juhtumeid, kus mõni teeninduskeskus jääb oma asukoha tõttu suhtelises läheduses paikneva toimepiirkonna keskuse mõjualast välja. Enamasti juhtub see keskuste puhul, mis asuvad logistiliselt heas asukohas pealinna või mõne muu suurema linna suhtes, kuid ühendus maakonnakeskusega on probleemne (ühistranspordiühendus ümberistumisega vms). Esineb ka selliseid teeninduskeskusi, mis jäävad mitme toimepiirkonna äärealale ja mille elanikud ei suuda täna ise ka määratleda, millisesse toimepiirkonda nad võiksid kuuluda.

SI teemaplaneeringuga on kandikeskuste näol teatud teeninduskeskuste võrgustik välja kujunenud. Nii nagu SI teemaplaneeringus jagunesid kandid peamiselt sealse keskuse iseloomust tulenevalt eri tüüpideks, nii tuleb ka koostatavas maakonnaplaneeringus eristada erineva tasandi teeninduskeskusi. Teeninduskeskuse tase sõltub seal pakutavate teenuste hulgast ja teenuste vajadusest piirkonnas, ehk elanike arvust keskuses ja selle tagamaal. SI teemaplaneeringus pöörati suuremat tähelepanu vaid probleemsetele kantidele ja sealjuures eriti nendele, mis pakkusid teenuseid ka teistele kantidele. Planeeringukaartidel on samuti rõhutatud just seda tüüpi keskusi. Kõik SI teemaplaneeringuga määratud keskuskantide keskused aga ei pruugi täna enam olla perspektiivsed teeninduskeskused. Nende staatust võib olla mõjutanud omavalitsuste ühinemine, mõne kooli või kooliastme sulgemine, kaupluse või muu olulise teenuse kadumine jms.

Soovitused:

- Teeninduskeskuste määratlemisel tuleb kaalutleda, kas algselt kavandatud alla 5000 elanikuga toimepiirkonnad ja tugi-toimepiirkonnad jäävad mõjuvatel põhjustel (geograafilise asendi tõttu vms) iseseisvateks toimepiirkondadeks või jäävad need alad mõne suurema toimepiirkonna mõjuvööndisse. Toimepiirkonna keskuse rolli kaotavatest keskustest tuleks kujundada tugevad teeninduskeskused.
- Teeninduskeskuseid, mis jäävad ühe konkreetse toimepiirkonna mõjualast välja või mitme toimepiirkonna mõjuala piirile, tuleb planeeringus käsitleda eranditena – erandolukorras olevate teeninduskeskustena, kuhu kavandatav teenustepakett võib erineda teiste sama tasandi teeninduskeskuste teenustepaketist.

[4] Juhend toimepiirkondade käsitlemiseks maakonnaplaneeringus. Siseministeerium, 2013.

- Uues maakonnaplaneeringus tuleb analüüsida kõiki teeninduskeskusi, ka neid, mis teenindavad vaid ühte kanti/paikkonda või mis ei olnud SI teemaplaneeringus teenuste kättesaadavuse poolest probleemsed.
- Lähtuvalt keskustes pakutavatest teenustest ja teenuste vajadusest, sh keskuse ning selle tagamaa elanike ligikaudsest arvust, jagunevad planeeritavad teeninduskeskused kolme erineva tasandi teeninduskeskusteks:

    - III tasandi teeninduskeskus – keskus, kus on või peavad olema heal tasemel kättesaadavad kõik igapäevaselt vajalikud SI teenuseid pakkuvad teenindusobjektid, mida maakonnaplaneering käsitleb. Need keskused on oma teenustepaketilt sisuliselt võrdsed enamiku toimepiirkondade ja tugi-toimepiirkondade keskustega. Eristamine toimub mitte teenuste alusel, vaid töökohtade ja haridusvõimaluste alusel. III tasandi teeninduskeskused ei ole lihtsalt kujunenud mingitel põhjustel olulisteks töörände sihtkohtadeks – kas läheduse tõttu suurematele keskustele vms. Elanikke keskuses ja selle tagamaal on reeglina vahemikus 2000-5000+.
    - II tasandi teeninduskeskus – keskus, kus on või peavad olema kättesaadavad enamik igapäevaselt vajalikest SI teenuseid pakkuvatest teenindusobjektidest, mida maakonnaplaneering käsitleb, ning need, mis puuduvad, on mõistlike võimaluste abil kättesaadavad toimepiirkonna keskusest või mõnest teisest lähimast teeninduskeskusest. Elanikke keskuses ja selle tagamaal on reeglina vahemikus 800-2000.
    - I tasandi teeninduskeskus – keskus, kus on kättesaadavad üksikud olulisemad igapäevaselt vajalikud SI teenuseid pakkuvad teenindusobjektid (noortetuba, lasteaed, kauplus vms), keskuse säilimine ja tugevdamine on aga oluline, sest mõistlikku kaugusesse ei jää ühtegi kõrgema tasandi teeninduskeskust. Elanikke keskuses ja selle tagamaal on reeglina vahemikus 300-800.

- Teeninduskeskusteks ei kavandata kandikeskusi, kus eeldatavalt lähema viie aasta jooksul suletakse lasteaed või kandis asuv kool vastavaealiste laste vähesuse tõttu, kandikeskusi, kus pakutakse vaid üksikuid ja vähemolulisi SI teenuseid ning keskusi kus enamike igapäevaselt vajalike teenuste kättesaadavus on taandunud juba täna transpordiühendusele lähima teeninduskeskusega.
- Kandikeskusi, millest ei kujune teeninduskeskusi, käsitletakse maakonnaplaneeringus lihtsalt paikkonna keskustena, märgitakse ära nende asukohad planeeringukaardil ja kasutatakse neid lähtekohana ühistranspordi kavandamisel.

5 Soovitused sotsiaalse taristu teemaplaneeringus esitatud kriteeriumide rakendamiseks maakonnaplaneeringus

Allolevas tabelis (tabel 1) on välja toodud SI teemaplaneeringu koostamisel kasutatud teenuste kättesaadavuse mõttes probleemsete kantide määramise kriteeriumid.[5] Kui teenuse kättesaadavus ei mahtunud soovitud kriteeriumi raamesse, kuulusid kandid vastavate

[5] Probleemsete kantide ja teenuste määramise kriteeriumid. Jaak Kliimask, 2007.

teenuste osas probleemsete hulka, milledele hakati otsima sobivaid lahendusvariante olukorra leevendamiseks.

Ühistranspordi ühenduste sageduse osas toodi lävend lähtuvalt tegelikest vajadustest ja võimalustest planeeringu koostamise ajal allapoole. Algsest kriteeriumist – kandist maakonnakeskusesse 4 korda päevas edasi-tagasi sai 2 korda päevas edasi-tagasi.

SI teemaplaneeringu esialgsed kriteeriumid: *Tabel 1*

Teenindusobjekt	Kriteerium 1 (teenuse kättesaadavus ühistranspordiga)	Kriteerium 2
lasteaed	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	Laste arv vanusrühmas vähemalt 5 last
algkool	Teenindusobjektiasukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	Õpilaste arv klassis vähemalt 5 õpilast
põhikool	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	Õpilaste arv klassis vähemalt 10 õpilast
gümnaasium	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	Õpilaste arv klassis vähemalt 20 õpilast
perearsti vastuvõtupunkt	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	Elanike arv teeninduspiirkonnas vähemalt 1500
apteek	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
päevakeskus vanuritele ja puuetega inimestele	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
raamatukogu	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	
avalik internetipunkt	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
seltsimaja (kogukonnakeskus)	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	
rahvamaja	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	
kultuurikeskus	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	
spordiväljak	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
staadion	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	
spordisaal/võimla	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
kauplus	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
postkontor	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 1 tunni kaugusel	
pank või pangaautomaat	Teenindusobjekti asukoht kandist mitte üle 30 min. kaugusel	
Bussiühendus maakonnakeskusega	Maakonnakeskuse kättesaadavus kandist mitte üle 45 min. kaugusel	Bussiühendus (edasi-tagasi) kandist maakonnakeskusesse 4 korda päevas

Soovitused:

- Kriteeriumid, lähtekoht paikkonnakeskus: *Tabel 2*

Teenindusobjekt (teenindusobjekt puudub paikkonnas)	Kriteerium 1 (teenuse kättesaadavus ühistranspordiga – bussisõidu aeg)	Kriteerium 2 (teenindusobjekt on keskuses või toime-piirkonnas olemas)
lasteaed	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 30 min. kaugusel	I-III TTK, TPK, TTPK
algkool	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 30 min. kaugusel	I-III TTK, TPK, TTPK
põhikool	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 30 min. kaugusel	II-III TTK, TPK, TTPK
gümnaasium	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 30 min. kaugusel	III TTK, TPK, TTPK
kutsekool	kriteeriumit ei määrata	TP
perearstipunkt	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 45 min. kaugusel	II-III TTK, TPK, TTPK
apteek	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 45 min. kaugusel	II-III TTK, TPK, TTPK
pank	kriteeriumit ei määrata	TPK, TTPK
postkontor	kriteeriumit ei määrata	II-III TTK, TPK, TTPK
esmatarbekauplus	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 20 min. kaugusel	I-III TTK, TPK, TTPK
noortekeskus	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 20 min. kaugusel	II-III TTK, TPK, TTPK
noortetuba	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 20 min. kaugusel	I TTK
raamatukogu	kriteeriumit ei määrata	II-III TTK, TPK, TTPK
rahvamaja	kriteeriumit ei määrata	II-III TTK, TPK, TTPK
kultuurikeskus	kriteeriumit ei määrata	TPK
sotsiaalmaja	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 30 min. kaugusel	TPK, TTPK
sotsiaalteeninduspunkt	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 30 min. kaugusel	II-III TTK, TPK, TTPK
hooldekodu	kriteeriumit ei määrata	TP, TTP
ujula	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 45 min. kaugusel	TPK
spordihoone	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 45 min. kaugusel	TPK
staadion	objekti asukoht paikkonnast mitte üle 45 min. kaugusel	TPK

Lühendid:
TP – toimepiirkond
TTP – tugi-toimepiirkond
TPK – toimepiirkonna keskus
TTPK – tugi-toimepiirkonna keskus
III TTK – 3. tasandi teeninduskeskus
II TTK – 2. tasandi teeninduskeskus
I TTK – 1. tasandi teeninduskeskus
PK – paikkonnakeskus

- Ühistranspordi kättesaadavuse kriteeriumid, lähtekoht teeninduskeskus ja/või paikkonnakeskus:
    - III TTK – toimepiirkonna keskusega vähemalt 8 korda päevas edasi-tagasi ja lähimate (mööda maanteed) III TTK-ga vähemalt 4 korda päevas edasi-tagasi;

- II TTK – toimepiirkonna keskusega vähemalt 6 korda päevas edasi-tagasi ja lähimate (mööda maanteed) II-III TTK-ga vähemalt 4 korda päevas edasi-tagasi;
- I TTK – toimepiirkonna keskusega ja/või lähima (mööda maanteed) II-III TTK-ga vähemalt 4 korda päevas edasi-tagasi.
- PK – toimepiirkonna keskusega ja/või lähima (mööda maanteed) I-III TTK-ga vähemalt 4 korda päevas edasi-tagasi.

NB! Tugi-toimepiirkonna keskuse suhtes kehtib siin sama kriteerium, mis toimepiirkonna keskuse suhtes.

- Ühistranspordi kättesaadavuse kriteeriumid erinevates toimepiirkonna tsoonides, lähtekoht paikkonnakeskus:

  Linnalähivöönd
  - Ühistranspordiühendus toimepiirkonna keskusega vähemalt 8 korda päevas edasi-tagasi.
  - Ajaline kriteerium kuni 20 min ühistranspordiga.

  Siirdevöönd
  - Ühistranspordiühendus toimepiirkonna keskusega vähemalt 4 korda päevas edasi-tagasi.
  - Ajaline kriteerium kuni 30 min ühistranspordiga.

  Ääreline ala
  - Ühistranspordiühendus toimepiirkonna keskusega vähemalt 2 korda päevas edasi-tagasi.
  - Ajaline kriteerium kuni 45 min ühistranspordiga.

- Ühistranspordi sagedus ja graafikud peavad toetama toimepiirkonnas eelkõige elanike igapäevaseid tööl ja koolis käimise vajadusi ning alles seejärel teiste sihtgruppide vajadusi:

  - Hommikuti peavad inimesed saama liikuda toimepiirkonna keskuse või muu olulisema teeninduskeskuse suunas võimalikult tihti, otse ja kiiresti, pealelõunaseid ja õhtuseid liikumisi vastassuunas saab rohkem hajutada.
  - Päevasele ajale jäävad enamasti koolis ja tööl mittekäiva elanikkonna keskustes käimised, nende sõitude puhul ei ole kiirus ja lühim võimalik marsruut nii oluline.
  - Õhtuti sõidetakse keskusse ja tagasi peamiselt vaba aega veetma (huviringi, kinno, trenni vms), nende sõitude puhul ei ole kiirus ja lühim võimalik marsruut samuti nii oluline, kuid oluline on, et õhtusel ajal saaks vähemalt 1 korral mõistlikul kellajal keskusest koju sõita.

NB! Ühistranspordi graafikuid maakonnaplaneeringuga ei kavandata, küll aga antakse soovitusi, millistest prioriteetidest lähtuda graafikute koostamisel.

6 Soovitused rahvastikuandmete kasutamiseks maakonna-planeeringus

SI teemaplaneeringuga tehtud rahvastikusuundumused eelnevate rahvaloenduse põhjal on enamasti hajaasustusega piirkondade osas liiga optimistlikud ja paikkonniti ei lähe üldse kokku tegelikkusega. See on mõneti ka mõistetav sest taasiseseisvunud Eesti Vabariigi ajast olid kasutada vaid ühe rahvaloenduse tulemused ning nii suuri asustuse struktuurimuutusi kui viimasel kümnel aastal, pole Eestis ka kunagi varem olnud. Täna, kui aastaks 2010 prognoositud suundumusi saab juba 2011. aasta rahvaloendusega võrrelda, paistavad erinevused silma eelkõige linna (maakonnakeskuste) lähiümbruse kantides, kus rahvastiku arv on tegelikult prognoositust suurem. Maakonnakeskusest kaugemates kantides on tegelik elanike arv jälle oluliselt prognoositust väiksem. Kõige enam on rahvaarv viimase 10 aasta jooksul langenud just väikelinnades ja ka maakonnakeskuse lähiala äärealale jäävates keskuskantides, ehk kantides, mis jäävad linnast ca 20 km piirimaile. Hajaasustusaladel on rahvaarv püsinud stabiilsena või vähenenud mõõdukalt. Kandi teeninduskeskustes, mis olid omaaegsed ühismajandite või tööstusasulate keskused, on rahvaarv aga kahanenud murettekitavalt järsult. Selliste keskustega kandid, ehk SI teemaplaneeringuga valdavalt määratletud maalised või linnalised keskuskandid, ongi need piirkonnad, millele tuleb koostatavas maakonnaplaneeringus enim tähelepanu pöörata läbi „kahaneva planeerimise“.

Soovitused:

- SI teemaplaneeringu ülevaatamisel on soovitatav võrrelda planeeringus esitatud hinnanguid kantide rahvastiku suundumuse kohta 2010. aastaks ja 2011. aasta tegelikke rahvaloenduse andmeid. Selle võrdluse tulemused võivad olla üllatavad. Läänemaal, kus vastav võrdlus tehtud, näiteks selgus, et rahvaarv on võrreldes prognoosidega vähenenud just neis kantides, mis ei klassifitseerunud SI teenuste kättesaadavuse osas probleemseteks kantideks. Järeldus, et SI teenuste kättesaadavuse probleemid ei ole sealsete elanike lahkumise peamiseks põhjuseks, pigem lahkutakse sellistest kantidest tööpuuduse pärast.
- Ühistranspordi sageduse (ka graafikute sobivuse) planeerimisel on soovitatav arvestada 2011. aasta rahvaloenduse andmeid töörände osas. Abiks on Statistikaameti poolt koostatud „Toimepiirkondade määramise raport“, 2014 ja Statistikaameti veebilehel olev kaardirakendus www.stat.ee/kaardid, kust on maakonniti näha, milliste keskuste vahel töörände tegelikult toimub. Keskuste vahel, kus töörände puudub, pole niivõrd oluline ühistranspordi korraldamisel töölkäiva elanikkonnaga arvestada.
- Toimepiirkondade keskuste teenindusobjektide vajadus (objektide arv, teenust vajav sihtgrupp) selgub pärast toimepiirkonna vööndites teeninduskeskuste ja sealsete teenindusobjektide vajaduse määratlemist. Arvutuste aluseks on toimepiirkonna ja teeninduskeskuste rahvastikuandmed ja rahvastikusuundumused sihtgruppide kaupa.

  Näide põhikooliealiste õpilaste põhjal x aastal (vastavalt tegelikule olukorrale või prognoosidele): õpilased toimepiirkonnas kokku – õpilaskohtade vajadus teeninduskeskustes (mitte olemasolevate koolide mahutavus) = õpilaskohtade vajadus toimepiirkonna keskuses.

7 Soovitused sotsiaalse taristu teenuste käsitlemiseks maakonnaplaneeringu seletuskirjas

Euroopa Komisjoni, liikmesriikide ja valitsusväliste organisatsioonide kokkuleppel on püütud defineerida üldhuviteenuseid ehk hästitoimivaid, kättesaadavaid ja taskukohaseid teenuseid, mis omavad tähtsust Euroopa kodanike elukvaliteedile, keskkonnale ja ettevõtete konkurentsivõimele. Definitsioonis ei ole küll kokkuleppele jõutud, kuid esialgselt võib eristada järgmisi teenuseid: elekter, gaas, haridusteenused, kanalisatsioon ja vesi, postiteenused, ringhääling, sotsiaal- ja tervishoiuteenused (sotsiaalkindlustusteenused, sotsiaalkaitse, arstiabi), ühistransporditeenused jne. Maakonnaplaneeringutes leiavad mitmed nimetatud teenused ühel või teisel moel käsitlemist, konkreetselt SI kontekstis aga eeskätt haridusteenused, sotsiaal- ja tervishoiuteenused, postiteenused ja ühistransporditeenused. Üldiselt on aga üldhuviteenuste kontseptsiooni raames käsitletavate teemade spekter liiga lai, et seda otse üle kanda SI teemavaldkonna lahendamisse uutes maakonnaplaneeringutes.

SI teemaplaneeringu 2008-2015 koostamisel oldi esialgu seisukohal, et igapäevaselt peaksid kohapeal elavatele inimestele kättesaadavad olema haridusasutustest – lasteaed, algkool, põhikool ja gümnaasium; tervishoiuasutustest – perearst ja apteek; tugiteenustest – kogukonnateenus (seltsimaja). Hilisemate arutelude tulemusel lisandusid siia veel esmatarbekaupade, postiteenuse ja ühistranspordi kättesaadavus. Teenustebaas, mida hinnati SI planeeringus esmatasandi teenustena, oli järgmine: lastehoid, alusharidus, põhiharidus, üldkeskharidus, perearst, ravimimüük, seltsimaja, esmatarbekaubad, postiteenus, ühistransport. Tagantjärele vaadatuna oleks esmatasandi teenusena võinud käsitleda lisaks veel sotsiaalhoolekande teenust, eelkõige avahooldust.

Ühistransporditeenuse käsitlemine teemaplaneeringus oli suhteliselt pinnapealne. Planeeringuga tehti küll mitmeid häid ettepanekuid, osa neist on ellugi viidud, aga olulist teenuse kättesaadavuse paranemist pole need muudatused kaasa toonud.

Esmatasanditeenustele lisandusid planeerimisprotsessis hiljem veel mitmesugused kultuuriteenused ja vaba aja veetmise võimalused, sportimisvõimalused ja sotsiaalsed tugiasutused. Teenuste määramisel anti maakondadele SI teemaplaneeringu koostamisel suhteliselt vabad käed ja lisandunud kokku lepitud teenuste nimekiri sai päris pikk: raamatukogu, avalik internetipunkt, rahvamaja, kultuurikeskus, spordiväljak, staadion, spordisaal/võimla, pangateenus ja vallavalitsuses pakutavad teenused.

Lisaks oli igal maakonnal võimalik planeeringus käsitleda nn maakondlikku teenusteplokki, mis olid probleemsed vaid konkreetse maakonna tasandilt vaadatuna. Mõned maakonnad seda võimalust ei kasutanud. Kuna tegemist oli maakonnaplaneeringut täiendava teemaplaneeringuga, siis oli selles võimalik SI teenuseid päris põhjalikult käsitleda. Seetõttu kujunes SI teemaplaneering võrdlemisi detailseks, väljudes kohati maakonnaplaneeringu tasandilt niivõrd, et koostatud dokumendist kujunes osaliselt pigem maakonna sotsiaalvaldkonna arengukava.

Täiendavalt käsitletud teenustest on osutunud olulisimaks spordisaali või võimla olemasolu ja selle seisukord maalistes kantides. Planeeringu koostamise ajal lähtuti põhimõttest, et nõuetekohane spordisaal peab olema kõikide põhikoolide juures. Samas on täna ka algkoolid enamasti 6-klassilised ja sealsetele lastele jääb lihtsalt võimlemiseks kohandatud ruumidest väheks, et kehalise kasvatuse tunde heal tasemel läbi viia.

Vähem oluliseks teenuseks võib täna pidada avaliku internetipunkti (AIP) kättesadavust, sest internet on nüüdseks juba enamikes kodudes kättesaadav. Samuti võib vähem oluliseks pidada eraldi päevakeskuse olemasolu vanuritele ja puuetega inimestele. Tavaliselt lahendab esmatasandi teenusena käsitletud seltsimaja ka vanurite ja puuetega inimeste ruumivajadust.

Kahjuks jäi SI teemaplaneeringus käsitlemata sotsiaalhoolekande teema, mis täna on muutunud eriti teravaks. Väga oluline on analüüsida vanurite ja puuetega inimeste kodus või hoolekandekeskuses hooldamise võimalusi. Teemaplaneeringu koostamise ajal selgus, et oleks pidanud käsitlema ka päästeteenust, kuid Siseministeerium oli seisukohal, et neid teenuseid, mida koordineeritakse riiklikul tasandil (nt ka kiirabi), pole vaja SI teemaplaneeringus käsitleda.

Soovitused:

- Uues maakonnaplaneeringus ei eristata SI taristu teenuseid esmatasandi teenusteks ja tugiteenusteks.
- Uues maakonnaplaneeringus ei käsitleta teenindusobjekte teenuste nime all (nt lasteaed = lapsehoiuteenus), nagu SI teemaplaneeringus, vaid vastavat teenust pakkuvate objektidena, nagu eelmises maakonnaplaneeringus.
- Maakonnaplaneeringu seletuskirjas käsitletakse SI teenuseid ja teenindusobjekte valdkonniti (haridus, sotsiaal- ja tervishoid, kultuur, noored, vaba-aeg, turvalisus (kiirabi, päästeteteenus, liiklusohutus vms) ühistransporditeenused jne) teemaplaneeringust üldisemalt (toimepiirkonna tasand), samas detailsemalt erinevate teeninduskeskuste lõikes (teenindusobjektide miinimumpakett jms).
- Sotsiaalse taristu teenused jagunevad maakonnaplaneeringus teenusteks, mida inimesed tarbivad teenindusobjektidest ja teenusteks, mida pakutakse inimestele mobiilselt. Mõnda teenust (nt postiteenus) osutatakse nii teenindusobjekti kaudu kui ka mobiilselt.
- Teenindusobjektide kättesaadavust hinnatakse toimepiirkonna keskustes, tugi-toimepiirkonna keskustes ja teeninduskeskustes, mobiilsete teenuste kättesaadavust hinnatakse lisaks ka paikkonnakeskustes.
- Haridusasutustest käsitletakse lisaks gümnaasiumidele kutsekoole. Enamasti näitavad erinevate küsitluste, uuringute ja arengukavade analüüsid, et väikelinnad ja nende tagamaad on elukeskkonnana väga hinnatud, kuid tööealise elanikkonna jaoks napib neis piirkondades tasuvaid töökohti. Kohalikud ettevõtjad jällegi tunnevad puudust kvalifitseeritud tööjõust. Kuna probleem on mitmetahuline, siis on väga oluline käsitleda maakonnaplaneeringus kutsehariduse omandamise, tööhõive ja ettevõtluse edendamisega seonduvaid valdkondi.

- Täiendava teenusena käsitletakse sotsiaalhoolekandeteenust. Vananeva rahvastiku tingimustes on pea igas leibkonnas keegi, kes vajab sotsiaalhoolekannet, ja teadaolevalt ei ole nende lähisugulased tihtipeale majanduslikult suutlikud oma vanemaid või puudega pereliiget hooldama, olgu see siis mistahes põhjusel: töötus, suur pere, väike palk, elukoht kaugel, elukoht välismaal vms. Selle teenuse pakkumine on tihedalt seotud teeninduskeskustega, kus asub vallavalitsus, mille kaudu sotsiaalhoolekannet korraldatakse. Teenust on võimalik korraldada ka teisiti, näiteks keskustesse loodavate munitsipaalasutuste (sotsiaalmaja, hooldekodu vms) või valla teeninduspunktide kaudu.
- Täiendavalt käsitletakse elukeskkonna turvalisust tagavaid teenuseid, nagu kiirabi- ja päästeteenus, aga ka liiklusohutus (sh kergliikluse edendamine jms). Turvaline elukeskkond on oluline kõikjal ja kõigile. Juba SI teemaplaneeringu küsitlustest selgus, et paljud pered elaksid pigem maapiirkonnas, kui kiirabi ja päästeteenus oleksid paremini kättesaadavad. Päästekomandode riiklikul tasandil kokkutõmbamine on toonud viimasel ajal kaasa suhteliselt stiihiliselt kodanikualgatuse korras moodustatavate vabatahtlike päästekomandode loomise, mida saanuks ja saab ka edaspidi kavakindlamalt korraldada, kui teema on maakonnaplaneeringu tasandil läbi mõeldud. Teenuste käsitlemine on soovitatav toimepiirkonna põhiselt.
- Iseseisvate teenustena, va toimepiirkonna keskustes, jäetakse käsitlemata spordiväljaku, staadioni, spordisaali/võimla vms spordihoone, -rajatise kättesaadavus. Kuna valdavalt asuvad sellised peamiselt koolide kehalise kasvatuse tundide läbi viimiseks vajalikud, ehitised-rajatised koolide juures, siis on mõistlik käsitleda neid objekte haridusteenuste kättesaadavuse kontekstis, mis ei välista nende objektide kasutamist sportimiseks ja vaba aja veetmiseks koolitundide väliselt.
- Iseseisva teenusena jäetakse käsitlemata seltsimajad ja seal pakutavad kogukonnateenused. Seltsimajade arendamine ja seltsitegevuse edendamine toimub kohaliku omaalgatuse korras ja kohaliku omavalitsuse toel. Aastaid juba on LEADER-meetmest rahastatud seltsimajade rajamist ja seltsitegevuse edendamist maapiirkondades. Rahastamisel lähtutakse külade ja omavalitsuste arengukavadest, mitte maakonna- ega üldplaneeringutes sätestatust. Tänaseks on enamik elujõulisi seltse oma seltsimajad renoveerinud ja seltsitegevuse käivitanud.
- Iseseisva teenusena jäetakse käsitlemata vallavalitsusest pakutavad teenused, sest vallavalitsusest pakutavad SI teenused taanduvad tegelikkuses sotsiaalteenusteks, mis leiavad maakonnaplaneeringus eraldi käsitlemist.
- Iseseisva teenusena jäetakse käsitlemata avalike internetipunktide (AIP) kättesaadavus, sest ajal, millal internet on enamikes kodudes kättesaadav, ei ole AIP rajamine enam asjakohane.
- Iseseisva teenusena, va toimepiirkonna keskuses, jäetakse käsitlemata pangateenuse kättesaadavus. SI teemaplaneeringus mõeldi pangateenuse kättesaadavuse all eelkõige pangast sularaha välja võtmise võimaluse tagamist kantides. Tegelikkuses asuvad sularahaautomaadid enamasti kauplustes või postkontorites ja teemaplaneeringus käsitletud muud sularahaga arveldamise võimalused toimivad samuti vaid kaupluste või postkontorite kaudu. Seega on mõistlik pangast sularaha väljavõtmise võimalusi käsitleda esmatarbekaupade või postiteenuse kättesaadavuse kontekstis.

- Iseseisva teenustena jäetakse käsitlemata erinevad vaba aja veetmise võimalused (huvi-, sportimis-, liikumis- jms tegevused). Vaba aja veetmise võimalusi käsitletakse kogumina, kaaludes maakonnaplaneeringu seletuskirjas, kas ühes või teises teeninduskeskuses või toimepiirkonna keskuses on vaba aja veetmise võimalusi piisavalt või mitte. Kui mitte, siis igal konkreetse keskuse puhul ära nimetada vastavad vajadused. Vaba aja teenuste kättesaadavust arvestatakse ühistranspordi graafikute kavandamisel (nt õhtused ajad paikkonnast vastavasse keskusse edasi-tagasi).

- Teenindusobjektide kavandamine/säilitamine keskustes (nn miinimumpakett) *Tabel 3*

Teenindusobjekt	Toime-piirkonna keskus	Tugi-toime-piirkonna keskus	III tasandi teenindus-keskus	II tasandi teenindus-keskus	I tasandi teenindus-keskus
lasteaed + mänguväljak	x	x	x	x	x
algkool + sportimisvõimalused	x	x	x	x	x
põhikool + sportimisvõimalused	x	x	x	x	
gümnaasium + sportimisvõimalused	x	x			
kutsekool* + sportimisvõimalused	x				
perearsti vastuvõtupunkt	x	x	x	x	
apteek	x	x	x	x	
pank	x	x			
postkontor + pangaautomaat	x	x	x	x	
esmatarbekauplus + pangaautomaat	x	x	x	x	x
avatud noortekeskus	x	x	x	x	
noortetuba					x
raamatukogu	x	x	x	x	
rahvamaja	x	x	x	x	
kultuurikeskus	x				
sotsiaalmaja	x	x			
sotsiaalteeninduspunkt	x	x	x	x	
hooldekodu*	x	x			
päästekomando (sh vabatahtlikud)	x	x	x	x	
kiirabibrigaad	x	x			
ujula	x				
spordihoone	x				
staadion	x				

**teenindusobjektid, mis ei pea asuma kindlasti keskuses, kuid nende olemasolu toimepiirkonnas on oluline.*

- Mobiilsed teenused maakonnaplaneeringus:

  - Maakonnaplaneeringus käsitletakse mobiilsete teenustena teenuseid, mida pakutakse inimestele transpordivahendiga: kiirabiteenus kiirabiautoga, päästeteenus päästeautoga, postiteenus postiautoga, ühistransport ühistranspordivahendiga (buss,

rong, laev vms). Soovi korral võib nimekirja täiendada (nt sotsiaalteenus sotsiaalautoga, mis võib tulla kõne alla avahoolduse korral, vms).

- Ühistransporditeenus, postiteenus, päästeteenus ja kiirabi peavad olema vastavalt planeeringuga määratud või seadusest tulenevale kriteeriumile tagatud kõikides toimepiirkonna paikkondades. Teenuste kättesaadavus erineb ajalise kriteeriumi osas erinevates toimepiirkonna vööndites. Äärelistel aladel on väga suur tõenäosus, et planeeringuga määratud ajalist kriteeriumit ühistranspordiga toimepiirkonnast pakutavate teenuste osas pole võimalik igal pool reaalselt tagada. Sellised äärelistele aladele jäävad piirkonnad, sh ka saared või nn maismaasaared, vajavad maakonnaplaneeringus eraldi käsitlemist.
- Ühistranspordina käsitletakse maakonnaplaneeringus <u>bussiliiklust</u>, <u>veeliiklust</u> ning <u>rongiliiklust:</u>

  - <u>Bussiliikluse</u> planeerimisel ühendatakse maksimaalselt avalikke-, munitsipaal- ja eraliine. Ühistranspordina käsitletakse maakonnaplaneeringus teenuse kättesaadavuse kriteeriumi täitmiseks ka koolibusse. Õpilasvedu (algkooli ja põhikooli) toimubki valdavalt koolibussidega. Vastavat teenust korraldavad omavalitsused. Samas ei ole välistatud, et bussigraafikute sobimisel kasutavad õpilased kooli-koju sõitmiseks ka maakonna- ja linnaliine. Alghariduse ja põhihariduse hea kättesaadavus sõltub seega maavalitsuste ja omavalitsuste konstruktiivsest koostööst.
  - <u>Veeliikluse</u> (parvlaevaliiklus ja muu korraldatud veetransport) planeerimine on oluline nendes maakondades, kus asuvad asustatud väikesaared või veekogud (jõed, järved, lahesopid), mis eraldavad paikkondi toimepiirkonna keskusest. Maismaal peavad teised transpordiliigid täiendama veetransporti, mis tähendab, et sadamates tuleb ühildada busside, parvlaevade vm veetranspordivahendite ja mõnikord ka reisirongide sõidugraafikud.
  - <u>Rongiliikluse</u> planeerimine on oluline maakondades, kus on toimiv reisirongiliiklus või kuhu seda kavandatakse. Raudteejaamades peab bussiliiklus täiendama rongiliiklust, mis tähendab, et pigem rongiliiklusele panustades, tuleb ühildada busside ja reisirongide sõidugraafikud.

- Ühistranspordi marsruudid peavad vastama toimepiirkondade mustrile ja inimeste töölkäimisvajadustele – seda nii toimepiirkonna sees, toimepiirkondade vahel kui ka suuremate linnade suunal. Samasuunalisi paralleelseid eri ühistranspordiliikide marsruute tuleb vaadata ühtse tervikuna, et vältida liigset kattuvust.
- Toimepiirkonna keskuses tuleb koondada eri transpordiliigid võimalusel (nt maaliinide- ja linnaliinide bussijaam ning rongijaam) ühte terminaali (või võimalikult lähestikku), mille asukoht on sobiv ümberistumiseks ühelt ühistranspordivahendilt teisele. Terminalile juurdepääs ja sealne liiklusskeem peab eelistama ühistranspordivahenditega liiklemist. Terminal peab olema varustatud turvalise parklaga (sh jalgratastele).

- Toimepiirkonna:

  - Linna lähivööndis saab parandada ühendust toimepiirkonna keskusega pikendades linnaliinibusside liine linnapiiri taha ning luues juurde jalgsi ja jalgrattaga liikumise võimalusi (nt katkematu kergteede võrgustik, turvalised jalgrattaparklad, rendirattad vms).
  - Siirdevööndis saab parandada ühendust toimepiirkonna keskusega tihendades bussigraafikuid (ajastades sobivalt eeskätt tööl või koolis käivale inimesele) ja kavandades bussiliiklust selliselt, et linna lähivööndis, kus sõidab linnaliin, peatused ei kattuks ning neid oleks linna lähivööndis võimalikult vähe. Siirdevööndi siseselt saab luua teeninduskeskuste tagamaale juurde jalgsi ja jalgrattaga liikumise võimalusi. Siirdevööndi teeninduskeskustesse saab kavandada turvalisi parkimisvõimalusi sõiduautodele ja jalgratastele.
  - Äärelisel alal saab parandada ühendust toimepiirkonna keskusega kavandades bussiliiklust selliselt, et siirdevööndis ja linna lähivööndis, kus teenindavad ka teised bussiliinid, peatused ei kattuks ja neid oleks võimalikult vähe. Ääreliste alade teeninduskeskustesse saab kavandada turvalisi parkimisvõimalusi sõiduautodele ja jalgratastele. Soovitatav on kasutada paindlikke ühistranspordilahendusi (nt erandlikus olukorras olevas piirkonnas osutab ühistransporditeenust teatud liinidel ettevõtja, kes ise elab samas piirkonnas vms).

- Kiirabi ja päästeteenuse kättesaadavuse tagamiseks peab iga majapidamise juurde olema tagatud juurdepääs, teed viidastatud ja lähiaadressandmed riiklikes andmebaasides korras. Vastavad nõuded ja ka teenuse kättesaadavuse ajaline kriteerium vastavalt väljakutse prioriteedist (Alfa – Delta) tuleneb õigusaktidest. Maakonnaplaneeringuga saab analüüsida, kas tingimustes on vajakajäämisi ja kas nende teenuste kättesaadavus toimepiirkonnas tegelikult ka piisavalt heal tasemel toimib. Kui on kahtlusi, siis on võimalus juhtida tähelepanu probleemidele või probleemsetele piirkondadele. Kiirabi- ja päästeteenuse kättesaadavuse parandamiseks on võimalik teha maakonnaplaneeringuga ettepanekuid kiirabibrigaadide või päästekomandode (sh vabatahtlike) loomiseks või toomiseks probleemsetele piirkondadele lähemale.
- Nõuded postkontorite ja kirjakastide paiknemisele on sätestatud Majandus- ja Kommunikatsiooniministri 10.07.2006 määrusega nr 67. Postkontori olemasolu pole igas väiksemas teeninduskeskuses ilmtingimata vajalik. Vahepealsetel aastatel on varem, nüüdseks suletud, postkontorite poolt osutatud teenus asendatud postiautodega. Ümberkorraldatud mobiilne postiteenus toimib hästi.
- Viimastel aastatel on hüppeliselt arenenud internetikaubandus. Seda võimalust kasutatakse aktiivselt ning tihti ka esmatarbekaupade hankimiseks. Seetõttu on soovitatav postiteenuse osas laiendada postipakkide kättesaamise võimalusi, näiteks kavandada pakiautomaate ka väljapoole toimepiirkondade keskusi, eeskätt III ja II tasandi teeninduskeskustesse.

8 Soovitused sotsiaalse taristu teenuste käsitlemiseks maakonnaplaneeringu kaartidel

Soovitused:

- Sotsiaalse taristu valdkonna kajastamiseks suuremate maakondade maakonnaplaneeringutes on soovitatav koostada üks planeeringukaart, mis on vormistuselt ligilähedane SI teemaplaneeringu koondkaardile.
- Väiksemates maakondades, kus keskusi vähem, võib mahutada sotsiaalvaldkonna teema koos teiste valdkondadega ühele koondkaardile.
- Kaardi mõõtkava valida vastavalt vajadusele. Oluline on, et maakond mahuks väljaprindis ära ühele A1 – A0 lehele.
- Toimepiirkonna keskuse kohta võib koostada suuremas (st alla 1 : 100 000, nt 1 : 20 000) mõõtkavas kaardi, mida võimalusel saab kujutada koondkaardil eraldi kaardiaknas. Kui koondkaardile ei mahu, siis koostada eraldi planeeringukaart.
- Koondkaarti võib samal kaardil eraldi kaardiaknas või seletuskirja koosseisus täiendada ka teiste teemakaartidega.
- Olemasolev sotsiaalne taristu kajastada maakonnaplaneeringu lisas erinevatel teemakaartidel, või kui mahub, siis koondkaardil taustinformatsioonina (tagasihoidlikud toonid, nt must- või hall-valged leppemärgid vms võimalused), st mitte osana uuest planeeringulahendusest.
- Koondkaardile kantakse minimaalselt järgnev informatsioon: paikkonnad (alad või piirid); paikkonnakeskused, mis ei ole teeninduskeskused; teenuste kättesaadavuse peamised suunad väljapoolt paikkonda; teeninduskeskused; toimepiirkonna ja tugi-toimepiirkonna keskused koos mõjuvöönditega; ühistranspordiga seonduv.
- Keskuste kaardil (toimepiirkonna ja/või tugi-toimepiirkonna keskus) võib kujutada teenindusobjekte nende tegelikus asukohas. Kui mahub, võib keskuste kaarte täiendada vaba aja veetmist võimaldavate teenindusobjektidega (huvikoolid, lähiliikumispaigad vms).
- Teeninduskeskuste erinevad tasandid tuleb koondkaardil eristada erineva märgistusega. Kui mahub, võib teeninduskeskust täiendada sinna kavandatud teenustepaketiga. Teeninduskeskuses vajalikku teenustepaketti võib kujutada ka legendis.
- Erandlikus olukorras olevad piirkonnad ja teeninduskeskused tuleb koondkaardil eristada ning ühtlasi tuleb välja tuua sinna kavandatud teenustepakett, mis suure tõenäosusega erineb (teenuseid on mõnevõrra rohkem) teistest sama tasandi keskustele omasest teenustepaketist.
- Ühistranspordi osas kajastatakse koondkaardil kõiki ühistransporditeenuseid (bussiliiklus, veeliiklus, rongiliiklus).
- Seoseid keskuste vahel, mis enamasti taanduvad ühistranspordi toimimisele, on võimalusel soovitatav kajastada koondkaardil või teemakaardil skemaatiliselt, mitte tegelikke transpordikoridore jälgides.

9 Lisad

1. Lisa 1 – Küsimustik omavalitsustele „Sotsiaalse taristu käsitlemine uue maakonnaplaneeringu koosseisus“;
2. Lisa 2 – Mõisted.

Lisa 2 – MÕISTED

Järgnevalt on lahti seletatud mõned SI teemaplaneeringus ja käesolevates soovitustes ning ühtlasi ka küsimustikus käsitletud mõisted, mis võivad olla mitmeti mõistetavad.

1. SI teemaplaneeringus kasutatud mõisted

Asustus

Kant on sotsiaalne ja kultuuriline asustuse algkooslus, millel on ühine „meie-tunne“. See on ala, mida kasutab konkreetne kogukond ja mis on neile „oma“. Kant moodustub enamasti mitmest asulast, kuid võib moodustuda ka ühest külas ning teinekord ka tervest vallast või olla piiriülene.

Spordivaldkond

Spordiväljak – väljak, mis võimaldab mängida võrkpalli, korvpalli, tennist, ehk polüfunktsionaalne väljak, võiks olla ka kaugushüppe koht ja kuultõuke ring.
Staadion põhikooli juures (ei pea olema täismõõtmeline), kus on 100 m sirge, jalgpalliväljak, kuulitõuke ja kettaheite ring, kaugus- ja kõrgushüppe koht. Staadioni kõrval vajalik spordiväljak.
Võimla põhikooli juures - vähemalt 36 m pikk.
Staadion gümnaasiumi juures (täismõõtmeline, 6-rajaline) + spordiväljak.
Võimla gümnaasiumi juures pikkusega vähemalt 36 m + väike saal (lauatennis, maadlus, judo, aeroobika jne).
Ujula mõõtmed 25 m, 6 rada
Lähiliikumispaik on vaba aja veetmiseks mõeldud liikumis- ja spordipaik, külaplats, kus on võimalik sportida, rajada mänguväljakuid kui ka pidada kogukonnakeskseid vabaõhuüritusi.

Kultuurivaldkond

Seltsimaja ehk kogukonnakeskus on kogukonna (küla) kokkusaamise koht ühistegevuse eesmärgil.
Seltsimajas ei ole üldjuhul palgalist tegevjuhti (v.a ringijuhid). Seltsimaja funktsiooni (ruumide poolest) võivad täita lisaks spetsiaalselt ehitatud hoonele ka rahvaraamatukogu, muuseum, alg- või põhikool, lasteaed. Seltsimaja haldajaks on üldjuhul mittetulundusühing ning toimib kogukonna omaalgatuse põhimõttel. Seltsimaja üheks oluliseks eesmärgiks on lisaks elanikkonna seltsielu korraldusele ka külaelu arendamine.
Rahvamaja on kultuuriasutus, mis omab palgalist juhti, kes koordineerib majas tegutsevate ringide tööd ning teeb koostööd lähipiirkonnas asuvate seltsimajadega. Rahvamajas on loodud minimaalsed võimalused kultuuriteenuse tarbimiseks (ruumide eripärast lähtuvalt on kultuuritarbimine piiratud).
Rahvamajas on põhirõhk on pandud ühistegevusele. Rahvamaja omab väikest lava, keskmine saali istekohtade arv on 100-200, üldjuhul puudub statsionaarne valgus- ja helitehnika.
Kultuurikeskus on suuremas omavalitsuses või maakonna keskuses tegutsev kultuuriasutus, kus on loodud head võimalused kultuuriteenuse tarbimiseks. Kultuurikeskuse personal koosneb juhatajast, kunstilisest juhist ja abipersonalist. Kultuurikeskusel on lisaks

elanikkonna harrastusliku tegevuse korraldusele suurem võimalus sisse tuua kutselist kultuuri. Kultuurikeskus vastutab sageli omavalitsuse kogu kultuuritegevuse korralduse eest. Kultuurikeskusel on lava, eesriie, statsionaarsed tehnilised seadmed (heli- ja valgustustehnika), saalis on üle 200 istekoha, sageli mitu saali või prooviruumi.

Haridusvaldkond

Lastehoid on lastehoiuteenus, mille all käsitletakse nii lastesõimede, lasteaedade kui ka litsentseeritud lapsehoidjate poolt pakutavat lapsehoiuteenust.

NB! SI teemaplaneeringus kasutatud mõisted on olulised SI teemaplaneeringu ülevaatamisel, küsimustikule vastamine vms. Maakondade teemaplaneeringutes võivad mõisted mõneti ka erineda. Seega peab iga maakond eelkõige lähtuma oma maakonna SI teemaplaneeringus sätestatud mõistetest.

2. Käesolevates soovitustes kasutatavad mõisted

Asustus

Paikkond on uue Regionaalarengu strateegia järgi asustussüsteemi esmane (alama astme) funktsionaalselt terviklik või ühtne koostisosa, mille moodustab asustusüksus (asula) või nende grupp.
Paikkond = käesoleva dokumendi mõistes kandiga SI teemaplaneeringus.

Spordivaldkond

Staadion on käesoleva dokumendi mõistes spordirajatis 400-meetrise ovaalse ringrajaga (110-meetrisel sirgel vähemalt 6-rajaline, ülejäänud osas vähemalt 4-rajaline), mille keskel on jalgpalliväljak (pikkus 90-120m, laius 45-90m)[1]. Lisaks on staadionil vähemalt hüpe-, tõuke-,heite- ja viskekohad ning staadioniga ühes kompleksis võivad olla erinevad palliväljakud (korvpall, võrkpall vms). Staadion asub toimepiirkonna keskuses, kas mõne kooli (gümnaasium, kutsekool) juures või eraldi. Staadion on avalikult kasutatav.
Spordihoone on käesoleva dokumendi mõistes sportimiseks avalikult kasutatav hoone, milles on vähemalt normaalmõõtmetega korvpalliväljak (26x14m või 28x15m)[2], kus saab mängida ka muid sportlikke mänge (võrkpall, saalihoki, sulgpall vms), lisaks jõusaal ja muud väiksemad spordisaalid (nt. lauatennise, maadluse, judo, aeroobika vms tarbeks). Spordhoone asub toimepiirkonna keskuses, kas mõne kooli (gümnaasium, kutsekool) juures või eraldi.
Ujula – pikkus 25 m, vähemalt 4 rada.

NB! Alg- ja põhikoolide või gümnaasiumide juures asuvaid võimlaid, spordiplatse ja mitte normaalmõõtmetes staadione, käsitletakse vastava haridusasutuse osana. Lähiliikumispaiku käsitletakse ühe vaba aja veetmise võimalusena.

---

[1] Eesti Jalgpalli Liit http://www.jalgpall.ee/docs/JALGPALLIV%C4LJAK.pdf
[2] Eesti Korvpalliliit http://et.wikipedia.org/wiki/Korvpall#mediaviewer/Pilt:Korvpallivaljak.png

Kultuurivaldkond

Rahvamaja on kultuuriasutus, mis omab palgalist juhti, kes koordineerib majas tegutsevate ringide tööd ning teeb koostööd lähipiirkonnas asuvate seltsimajadega. Rahvamajas on loodud minimaalsed võimalused kultuuriteenuse tarbimiseks (ruumide eripärast lähtuvalt on kultuuritarbimine piiratud).
Rahvamajas on põhirõhk on pandud ühistegevusele. Rahvamaja omab väikest lava, keskmine saali istekohtade arv on 100-200, üldjuhul puudub statsionaarne valgus- ja helitehnika.
Kultuurikeskus on suuremas teeninduskeskuses või toimepiirkonna keskuses tegutsev kultuuriasutus, kus on loodud head võimalused kultuuriteenuse tarbimiseks. Kultuurikeskuse personal koosneb juhatajast, kunstilisest juhist ja abipersonalist. Kultuurikeskusel on lisaks elanikkonna harrastusliku tegevuse korraldusele paremad võimalused sisse tuua kutselist kultuuri. Kultuurikeskus vastutab sageli omavalitsuse kogu kultuuritegevuse korralduse eest. Kultuurikeskusel on lava, eesriie, statsionaarsed tehnilised seadmed (heli- ja valgustustehnika), saalis on üle 200 istekoha, sageli mitu saali ja/või prooviruumid.

NB! Kultuurivaldkonnas on kasutusel samad mõisted, mis SI teemaplaneeringus. Seltsimaju uues teeninduskeskusi määratlevas maakonnaplaneeringus iseseisvate teenindus-objektidena ei käsitleta. Seda võib teha vaba aja veetmise võimaluste kontekstis.

Noortevaldkond

Noortekeskus on käesoleva dokumendi mõistes lahti seletatult munitsipaalasutus, mis omab palgalist juhti ja koordineerib noorte tegevust väljaspool õppetööd. Noortekeskus pakub noortele mitmeid tegevusi (interneti kasutamine, erinevad mängud, koolitused, huviringid, peod, söögitegemise võimalused noortekeskuse köögis, koduste ülesannete lahendamine jms).
Noortetuba on noortekeskus väiksema noorte sihtgrupiga piirkonnas või noortekeskuse filiaal. Noortetoa tegevust koordineerib palgaline või vabatahtlik noorsootöötaja. Tegevused on sarnased noortekeskusele. Noortetuba võib pidada ka nt. seltsimajades või kortermaja korteris.

Noortevaldkonnas kasutatavaid mõisteid õigusaktidest ja arengudokumentidest:
Noorsootöötaja – noorsootöö valdkonnas erialaselt koolitatud ja töötav spetsialist (Noorsootöö seadus, 2013)
Avatud noortekeskus (ANK) – noorsootööasutus, mis lähtub avatud noorsootöö põhimõttest. Avatud noortekeskus toetab noore omaalgatust, koostöös noortega loob võimalusi huvitavaks ja arendavaks tegevuseks (Haridus- ja Teadusministeerium, 2013).
Avatud noortekeskus – noorsootöö asutus, mis tegutseb kasutades avatud noorsootöö meetodit, on avatud kõigile noortele ja on piirkondlik noorsootöö korraldamise keskus (Haridus- ja Teadusministeerium, 2013).
Avatud noortekeskus – noorsootööasutus, mis tegutseb avatud noorsootöö meetodil, kus vabatahtlikkuse alusel võivad käia kõik noored ja mis on ümbruse noorsootöö korraldamise keskus (Allikas: Eesti noorsootöö kontseptsioon).[3]

[3] Eesti Noorsootöö Keskus http://www.entk.ee/moisted

Avatud noorsootöö meetod – meetod noorsootöös, mis on avatud noorele, seadmata tingimusi tema tõekspidamistele, võimetele, oskustele, teadmistele ja majanduslikele eeldustele; kaasab noori tegevuse algatamisse ja arendamisse; võimaldab noorele suhtlemist ja arendavat tegevust talle sobival kodu- ja koolivälisel ajal, seades esikohale noore omaalgatuse arendamise; loob tingimused mitteformaalseks õppimiseks, eelkõige kogemuslikuks õppimiseks tegevuse ja suhtlemise kaudu. (Allikas: Noorsootöö strateegia 2006-2013).[4]

NB! Täna ei ole kõik noortekeskused avatud noortekeskused, ehk ei tegutse veel nn avatud noorsootöö meetodil, aga liigutakse selles suunas.

Sotsiaalvaldkond

Sotsiaalmaja on käesoleva dokumendi mõistes munitsipaalasutus, mis omab palgalist juhti ja sotsiaaltöötajaid, kes abistavad ja nõustavad toimetulekuraskustega inimesi. Sotsiaalmajas võib asuda turvakodu, supiköök, nõustamiskeskus, päevakeskus vms. Sotsiaalmaja kaudu pakutakse ka avahooldusteenust, ehk koordineeritakse sotsiaaltöötajate tegevust, kes pakuvad hooldusteenust kodudes.
Sotsiaalteeninduspunkt on käesoleva dokumendi mõistes kas omavalitsuse sotsiaalosakond või väiksem teeninduspunkt. Sotsiaaltöötajad koordineerivad piirkonnas toimetuleku-toetuste vms sotsiaaltoetuste jagamist ning avahooldusteenust.

NB! Sotsiaalmaja kaudu on teoreetiliselt võimalik osutada ka omavalitsuse sotsiaalosakonna kaudu pakutavat teenust. Täna seda väga ei rakendata.

Tervishoiuvaldkond

Perearstipunkt on käesoleva dokumendi mõistes perearsti teeninduspunkt, kus alaliselt töötab vähemalt pereõde.
Apteegiks loetakse käesoleva dokumendi mõistes ka apteegipunkti perearstipunktis.

Haridusvaldkond

Lasteaed on käesoleva dokumendi mõistes teenindusobjekt, kust pakutakse lastehoiuteenust ja alusharidust. Teenindusobjektina on mõeldud nii munitsipaal- kui ka eralasteaedu.

NB! Maakonnaplaneeringu koostamise käigus võib siin käsitletud mõisteid täpsustada!

[4] Eesti Noorsootöö Keskus http://www.entk.ee/moisted